

HOE VERDER MET DE OUDE RIET?

CONGRESVERSLAG 'OUDE RIET' 22 APRIL '22

De potentie van een rivierdal

LEZINGEN, WERKGROEPEN,
VOORSTELLEN EN HISTORIE
PLATFORM OUDE RIET, 9/22

Zie ook www.ouderiet.com

Hoe verband met de Oude Riet?

**CONGRESVERSLAG
'OUDE RIET'
22 APRIL '22**

in partnership met **Wierboon**
LEZINGEN, WERKROEPEN,
VOORSTELLEN EN HISTORIE,
PLATFORM OUDE RIET, 9122

www.ouderiet.nl

Inhoud

Voorwoord	3
Inleiding - Congres eerherstel Oude Riet in Aduard	4
I. Teksten: O. De <i>haam</i> om de nek: een succesvol congres – korte samenvatting	5
1. ‘Net poëzie’ – de gedeputeerde en het Westerkwartier, in gesprek met Mirjam Wulfse.....	7
2. De Oude Riet als drager van ons landschap, toespraak door Hielke Westra, wethouder gemeente Westerkwartier	10
3. De waarde van een landschap als afdruk van de geschiedenis, door Fokko Bosker	12
4. De Oude Riet als deel van de laagveengordel Groeningen, In gesprek met lector Willem Foorthuis.....	16
5. Alle plannen liggen er: wat we nodig hebben is daadkracht, samenwerking en regie, In gesprek met Nico Boele	18
6. Waterberging, natuurontwikkeling en recreatie, Ernstjan Cornelius, Prolander	21
7. Verhalen rond een rivierdal, Joost Eskes, Platform Oude Riet	24
8. Een uitkijktoren aan de bovenloop van de Oude Riet bij Niezijl, In gesprek met Marijke Meijndert-Boele en Lucas Dijck	28
9. Kansen voor cultuurhistorie in het dal van de Oude Riet, In gesprek met Lisa Schreuder	30
II. Gesprekstafels – achteroverleunen mag niet meer.....	32
1. Naamgeving.....	32
2. Historie	32
3. Educatie.....	32
4. Vaarrecreatie	32
5. Wandelen	32
6. De Oude Riet in het Noordelijk Westerkwartier	32
7. Uitkijkpunten.....	33
8. Kommerzijlsterriet.....	33
9. Organisatievorm	33
10. Contacten	33
11. Marketing	33
IIb Plenaire terugkoppeling van de tafels	33
III. De geschiedenis van beekdallandschap de Oude Riet.....	35
De Oude Riet in het Westerkwartier - weer op weg naar volle glorie? door Geert Hadders.....	36
Een <i>nieuwe</i> kijk op een <i>oude</i> kolonisatie.....	36
Oude Riet: levensader voor het Westerkwartier	37
Zeven kenmerken van de Oude Riet:.....	38
IV Platform Oude Riet	56
V Eindnoten en colofon.....	57

Lied van de Oude Riet

Oude Riet - Oude Riet

Eeuwenlange getijden

Eb naar vloed, zout naar zoet

liet het water zich glijden

Kronkelend door het agrarisch land

eeuwenlang maar groeien

Oude Riet – Oude Riet

Laat Noord-Nederland bloeien

Oude Riet – Oude Riet

Parel tussen de weiden

Zand en klei, veen en hei

zomer en winter uit rijden

Burger en boer in dit stuk natuur

willen mee gaan groeien

Oude Riet – Oude Riet

Laat Noord-Nederland bloeien

Oude Riet: melodie Edelweiss (uit: The Sound of Music)

muziek Richard Rodgers © 1959 – tekst Tineke Algra © 2022

Voorwoord

Bij de afsluiting van de netwerkconferentie georganiseerd door het Platform Oude Riet gaat een luid gejuich op. Wethouder Bert Nederveen ontvangt van Nico Boele, boswachter van Staatsbosbeheer in het Westerkwartier, een 'haam' om de nek. Werkpaarden kregen zo'n tuig vroeger om de nek als het land moest worden geploegd. Het is 22 april 2022 en we zijn in het BW Hotel Aduard. De handen gaan op elkaar omdat iemand de kar van de revitalisering van het dallandschap Oude Riet moet gaan trekken. Bert Nederveen wil, zo maakt hij duidelijk, die trekker zijn. Wat is er mooier dan zo'n toezegging verankeren met enige symboliek? Met een grote lach op zijn gezicht laat de wethouder zich de oude lederen 'haam' om de schouders leggen. Daarmee stapt hij in een denkbeeldig 'kret' voor de wagen. Het is géén een-span natuurlijk, er zit genoeg PK in de zaal om te helpen.

Dit moment en deze toezegging vormen de bekroning op een langdurige inspanning van het Platform om aandacht te vragen voor de kansen van dit mooie maar vergeten dallandschap de Oude Riet. Het werk daarvoor begon al een jaar of wat geleden, zoals op onze website valt na te lezen. <https://www.ouderiet.com/> Corona kwam tussenbeide waardoor de activiteiten van het platform luwden. Maar met deze conferentie op de mooie datum 22-04-22 konden alle betrokken partijen weer bij elkaar komen en uitwisselen wat er in dit oeroude rivier- of beekdal moet en kan. Ook gaf een elftal deelnemers zich op om ambassadeur te worden van dit dallandschap en te gaan bijdragen aan het Platform.

Het congres is dus een groot succes: we hebben elf nieuwe ambassadeurs, een wethouder die de kar wil trekken en we horen een groot aantal ideeën over welke kant het op moet. En er is grote eensgezindheid. Misschien komt dat ook wel door het prettige voorzitterschap van Myra Eeken-Hermans en de muzikale omlijsting door de muzikanten van *Folkspul* en *Katmarfolk*. En zeker is die goede sfeer ook te danken aan het mooie, warme *Oude Riet lied* van Tineke Algra. Daarmee openen we dit boekje. Het flesje Oude Riet water dat iedereen bij afscheid meekrijgt is een mooie herinnering.

Behalve de net genoemde mensen bedanken we het college van BenW en ambtenaren van de gemeente Westerkwartier en de Rabobank voor hun financiële bijdragen voor het organiseren van deze bijeenkomst.

Wordt vervolgd.

Oktober 2022,

Koos Vos en Joost Eskes

Namens Platform Oude Riet.

Inleiding - Congres eerherstel Oude Riet in Aduard

Intussen ligt de netwerkconferentie 'De Oude Riet in het Westerkwartier – de potentie van een beekdallandschap' van 22 april 2022 alweer geruime tijd achter ons. Waar draaide dat gezellige congres ook alweer om? We draaien de klok even terug naar 15 september 2021. In een mooi interview in het **Dagblad van het Noorden** schetst Koos Vos, hiernaast geportretteerd, wat hem voor ogen staat met dit beekdallandschap.

Koos Vos aan de oever van de Oude Riet/Matsloot

'De Oude Riet (...) moet weer zichtbaar worden in het landschap, ... Het stroomdal is op veel plekken te zien ..., maar daar zijn een geoefend oog en behoorlijk wat historische landschapskennis voor nodig. Toch kan het waardevolle stroomdal de vergelijking met de populaire landschappen rond de Ruiten Aa (Westerwolde) en de Drentsche Aa in de toekomst met verve doorstaan.'

Middels het congres in BW Hotel Aduard hebben we als Platform geprobeerd alle belangstellenden rond dit thema bij elkaar te brengen om in gesprek te gaan over bestaande en nieuwe voorstellen. In deze bundel vindt u de bijdragen aan deze middag terug in het eerste deel van dit boekje. Na een **korte samenvatting** volgen de **teksten van de inleiders**. Met een aantal van hen hadden we vooraf al uitgebreid gesproken. Die **vraaggesprekken** hebben we hier opgenomen. Van de andere inleiders is de presentatie uitgeschreven op basis van geluidsopnames of kregen we deze toegestuurd. Ook spraken we gedeputeerde **Mirjam Wulfse** van de Provincie Groningen: ze heeft een zwak voor het Westerkwartier, bekend ze, want ze houdt van geborgenheid en kleinschaligheid. Maar ze wil ook groot denken als het natuur en recreatie gaat.

Ook met enkele andere mensen zijn vraaggesprekken gehouden. **Lisa Schreuder** voerde voor het Platform een belangrijke studie uit naar kansen voor cultuurhistorie; uit een fietstocht met Marijke **Meijndert-Boelens** en **Lucas Dijck** ontstond het idee voor 'Een uitkijktoren bij de bovenloop van de Oude Riet'. Beiden maakten zich de afgelopen jaren vanuit Noordhorn sterk voor behoud van de rivier ten westen en noorden van hun woonplaats. In deel 2 vindt u een **kort verslag** van de **gespreksgroepen** en van de **plenaire** discussie.

Afgelopen voorjaar schreef de Tolberter lokaal historicus Geert Hadders een aantal interessante bijdragen over de **geschiedenis van de Oude Riet** in het kwartaalblad van de Historisch Vereniging Leek en omstreken. Met zijn toestemming hebben we die artikelen licht bewerkt en opgenomen in het derde deel van dit boekje. Tenslotte vindt u in deel 4 een kort overzicht aan van doelen en plannen van het Platform Oude Riet.

Oktober 2022,

Koos Vos, Joost Eskes

Wethouder Bert Nederveen wil de kar wel trekken en krijgt de haam op zijn schouders. Op de achtergrond middagvoorzitter Myra Eeken-Hermans

De haam om de nek: een succesvol congres – een korte samenvatting

Met de opkomst van zo'n 65 actieve deelnemers was de Netwerkkonferentie van het Platform Oude Riet op vrijdag 22 april '22 meer dan geslaagd. Onder leiding van middagvoorzitter Myra Eeken-Hermans begon de bijeenkomst in Hotel Aduard met een mooi lied over het beekdal, geschreven door Tineke Algra. *Folkspul en Katmarfolk* verzorgden de muzikale omlijsting.

Hoogtepunt van de middag was de belofte van wethouder Bert Nederveen (CU) dat hij de schouders eronder wilde zetten. Die toezegging wist Nico Boele, boswachter bij Staatsbosbeheer, hem te ontlokken. Want, zei Boele, een 'kret' is een tweetal bomen waartussen een trekpaard staat. Daarom wil ik vandaag iemand in het Kret zetten, de haam omdoen en de kar laten trekken. Wie durft?' Nederveen liet zich dat welgevallen (zie

foto). Het was een prachtig resultaat van deze geanimeerde middag.

De Conferentie 'De Oude Riet in het Westerkwartier – De potentie van een beekdal' wilde belangstellenden een podium bieden om over de toekomst van dit beekdal uit te wisselen. Een bloemlezing uit de bijdragen. **Wethouder Westra** zette de Oude Riet neer als 'drager of fundament van ons landschap' en noemde 'beleidsmatige inbedding in de omgevingsvisie' van groot belang. De tweede spreker, 'wandeloepschrijver en landschapsgenieter' **Fokko Bosker**, feliciteerde de zaal met de mooie Marumerlage. Hoe beleeft een tweevoeter een dal? De Friese Groninger citeerde uit zijn eigen boek 'Groningen voor Lanterfanter'. Te voet verloopt de kennismaking met een landschap

'intiemer en zijn nuances gedetailleerder, wie wandelt staat vaker stil van verwondering en verbazing; tijdens een wandeling zijn er altijd momenten van gelukzaligheid, vanwege de lichtval op het land, plotse associaties, de intense kleur van de velden (...) of de kruidige geur van vers gemaaid gras. Wandelen is ook het beste medicijn tegen zwaarmoedigheid'.

Willem Foorthuis, lector duurzame coöperatief ondernemen van de Hanzehogeschool Groningen, koos voor een andere invalshoek. Foorthuis pleitte ervoor het project Oude Riet niet als een leuk project voor toerisme of zelfs recreatie te zien, maar vooral als cruciale opgave voor de klimaattransitie. Spanning met de huidige beleving van het landschap en met de bedrijfsvoering voor ondernemers is dan niet te vermijden, maar een goed vormgegeven toekomst biedt ook perspectief. De urgentie is er, de veenoxidatie is een tikkende tijdbom. Net als Boele pleitte hij voor daadkracht:

‘dat kan in de Oude Riet want we spreken elkaar al vele jaren, maar het moet niet bij praten blijven. Transformeer van praatgroepen naar platform en van platform naar een echte uitvoering. Gebruik daarbij het model van de Gebiedscoöperatie Westerkwartier, namelijk de innovatiewerkplaats! Daarmee haal je veel kennis van buiten in huis, gericht op je eigen agenda’.

Nico Boele van Staatsbosbeheer merkte op dat de partijen in het Westerkwartier de goede gewoonte hebben een ‘vorkje met elkaar te prikken, zonder mes op tafel’. Maar Nico zei ook ongeduldig te zijn, want samenwerking moet ook wat opleveren. Hij bracht verder in kaart welke natuurwaarden er in het gebied van de Oude Riet te vinden zijn.

Ernstjan Cornelius, projectleider en secretaris van de gebiedscommissie Zuidelijk Westerkwartier, liet zien wat er de afgelopen jaren allemaal gebeurd was. Op een drietal locaties verricht Prolander, de uitvoeringsorganisatie in dienst van Provincie en Waterschap Noorderzijlvest, ingrepen in het landschap ten behoeve van waterberging, -veiligheid en -kwaliteit, natuurontwikkeling en -behoud en andere doelen. Dat alles in afstemming met omwonenden en integraal, dus zoveel mogelijk gelijktijdig. Voor de onderdeelen toerisme en recreatie was dat niet gelukt en daar wordt alsnog werk van gemaakt. Cornelius kondigde aan dat er zowel bij de Driepolders als bij Bakkerom uitkijktorens en wandelpaden komen om het landschap te beleven. De komende jaren richt Prolander zich op het Dwarsdiep/Oude Riet gebied. Hier kan vanaf 2024 de feitelijke herinrichting beginnen.

Joost Eskes, historicus en betrokken bij het Platform Oude Riet, presenteerde voorstellen om in navolging van de drie al bestaande uitkijktorens vijf nieuwe langs de Oude Riet te bouwen die het mogelijk maken om het beekdallandschap bekender, zichtbaarder en/of voorstelbaarder te maken. Elk van die torens zou dan niet alleen het verhaal van het rivierdal kunnen aanbieden, maar ook kunnen informeren over de geschiedenis van de streek en/of mensen uit die omgeving en daarnaast verwijzen naar horeca, musea en andere bezienswaardigheden. Zo bieden deze uitkijktorens *uitzicht* op het landschap én *inzicht* in het ‘verhaal van het Westerkwartier’.

Aan het slot van de bijeenkomst voerde **wethouder Bert Nederveen** ‘gehaamd’ het woord. In een viertal iets te grote **gespreksgroepen** wisselden de deelnemers daarna ideeën uit. Zou het niet verstandig zijn om voortaan om alleen nog van rivier de ‘Oude Riet’ te spreken en al die verwarrende alternatieve namen (Oude Diep, Dwarsdiep etc...) maar te vergeten? Eh, nee, dat voorstel viel niet bij iedereen goed. Het schattig kleine flesje *Rietwater* dat na afloop werd uitgedeeld door onder andere **Koos Vos**, een van de initiatiefnemers voor dit congres, viel gelukkig wel in de smaak.

Joost Eskes

Nico Boele van Staatsbosbeheer zag een overeenkomst tussen de loop van de Oude Riet en deze knoestige tak

Foto gemaakt door Erik Slot op 21 december 2019.

1. ‘Net poëzie’ – de gedeputeerde en het Westerkwartier, in gesprek met Mirjam Wulfse

Portefeuille

Mirjam Wulfse, gedeputeerde voor de VVD in Gedeputeerde Staten heeft als portefeuille ruimtelijke ordening, vrijetijdseconomie, kunst en cultuur, digitalisering, de samenwerking in de regio Groningen Assen, gebiedsontwikkeling. Daarnaast is ze gebiedsgedeputeerde voor het Westerkwartier, ofwel contactpersoon voor het gemeentebestuur, ook op eigen verzoek.

Provinciaal gedeputeerde Mirjam Wulfse heeft wel wat met het Westerkwartier, zo blijkt als we met haar in gesprek gaan. Ze is dan ook gebiedsgedeputeerde voor onze regio en weet nog goed waarom ze voor dit deel van de provincie koos: het landschap is er net ‘poëzie’. Wulfse prijst het Platform Oude Riet met haar pogingen om de invulling en de beleefbaarheid van dit gebied mee vorm te geven.¹

Eigenlijk had de nu twee jaar geleden als Gedeputeerde aangeleden Mirjam Wulfse op tien december de ‘*Netwerkconferentie Oude Riet*’ zullen openen en toespreken, maar agendaperikelen maakten dat onmogelijk. Nu spreken we haar een half uurtje op donderdag 17 november op haar werkkamer op het Provinciehuis. Ze draagt bewust de speld met de verbeelding van de loop van de Oude Riet tussen Trimunt en Reitdiep. Ze kocht de fibula

‘omdat ik die zo mooi vond’ bij de tentoonstelling ‘*Langs de oevers van de Oude Riet*’, die in 2020 in het Wierdenmuseum Ezinge te zien was.

Hoe kijkt Mirjam Wulfse aan tegen het Westerkwartier en de mogelijkheden van Rivierdal de Oude Riet? En wat kan de provincie bijdragen? Koos Vos en Joost Eskes vroegen het haar.

Geborgenheid

‘Waarom ik het Westerkwartier zo mooi vind? Ik kom zelf uit Zuid-Nederland en ben gewend in een kleiner landschap op te groeien, in het bos. Dat geeft een soort geborgenheid. Datzelfde zie ik in het

Westerkwartier. Het landschap is er eigenlijk ... poëzie. Dat zeg ik als gevoelsmens. Andere delen van Groningen zijn anders mooi, maar ik vind het kleinschalige van West-Groningen nu juist mooi. Wat ik ook aantrekkelijk vind, is de sterke samenwerking en saamhorigheid in het Westerkwartier en het ondernemerschap. Het vertrouwen in eigen kracht is een ander element dat ik waardeer. Misschien dat dat kleinschalige van het landschap wel doorwerkt in dat eigene van jullie gebied.

En daarom is wat jullie van het Platform doen ook zo belangrijk, omdat je daarmee dat Westerkwartierse DNA versterkt. Dat is echt en authentiek, iets waar ik heilig in geloof. Omdat ik nogal eens verhuisd ben in mijn leven heb ik dat zelf ook ervaren. Waarom, denk ik dan, voel ik me hier ineens zo thuis? Je draagt misschien het landschap van je jeugd wel met je mee. Intussen woon ik alweer sinds 1983 in Groningen en ben dus Groninger geworden en ik wil hier ook blijven. Maar ik hecht nog altijd aan geborgenheid en warmte van een kleinschalig landschap'.

'Bouwen'

'Heel lang werd er weinig gedaan aan toerismebevordering in Groningen. Toch is het een kansrijke sector. Daarom is het nodig om een tandje op te schakelen. We moeten dus 'bouwen', want er is veel werkgelegenheid mee gemoeid. Dat is wat we als provinciebestuur doen. Werken aan het potentieel van onze provincie. Dat geldt natuurlijk ook voor het

Westerkwartier. Ik ben ervan overtuigd dat het Groningse DNA interessant is voor bezoekers van elders. Dat eigene zie ik niet alleen in de *fysieke* ruimte in de provincie, maar ook in de ruimte voor *initiatieven*! Daarnaast herken ik een zekere pioniersgeest en het eigen karakter van de Groninger. Dat is belangrijk, want toeristen zijn altijd op zoek naar iets specifiek, iets dat ze elders niet aantreffen. Of dat nu in Italië is of Oost-Groningen. Je wilt graag ontdekker zijn. Iets proeven van, dit is het echte leven. Per regio ligt dat weer anders. Daar richten we ons op als provincie, op dat eigen, regionale karakter. Overigens, grootschalig toerisme is zeker niet de bedoeling, we willen juist naar kleinschalig toerisme rond de goede thema's, dus onderwerpen waar we bezoekers mee trekken die we graag zien komen. Dat kunnen orgels van Hinsz of Schnitger zijn, de middeleeuwse kerkjes of de oudste landschappen (Middag-Humsterland). Dat trekt diverse groepen die we graag willen ontvangen.

We hanteren daarbij drie met elkaar samenhangende doelen. Ten eerste, we zetten in op een sterkere koppeling van het toeristisch-recreatieve aanbod aan het Groningse DNA. Ten tweede, we willen toeristisch ondernemerschap bevorderen, ook in het Westerkwartier, zodat er een prachtig en divers aanbod voor bezoekers komt te liggen. Derde doel: we zetten in op groei van de werkgelegenheid in de vrijetijdseconomie. Het is heel goed dat rond het thema Oude Riet een platform is ontstaan. Het is ook belangrijk om ondernemers daarbij te betrekken. Zij zijn verantwoordelijk voor gebiedsspecifieke arrangementen. Maak dus pakketten die interessant zijn voor specifieke doelgroepen. Zo moeten we Groningen gezamenlijk op de kaart zetten.

Merk Groningen

Onze provinciale rol is er een van de lange termijn, in aanvulling op de gemeenten. De provincie kan vooral stimuleren, zo hebben we flink geïnvesteerd in de organisatie *Marketing Groningen* die we nu meerjarig steunen. We hebben ze de opdracht gegeven om te bouwen aan het merk Groningen. Dat kan

bijvoorbeeld door de samenwerking tussen de regio's te versterken, want tot nu toe werken de marketingbureaus per streek nog te veel op zichzelf, net als de VVV's vroeger. Dat is gelukt, dat nauwer optrekken begint volgend jaar. Dat loopt onder andere via de aloude campagneslogan 'Er gaat niets boven Groningen', onder de vlag van 'Visit Groningen'. Er is zelfs een speciale letter: de *Gronika*.

Toeristen zoeken leuke bestemmingen digitaal, bijvoorbeeld via de site van *Marketing Groningen*. Daar creëren alle regio's hun eigen pagina's voor hun specifieke aanbod. <https://www.visitgroningen.nl/nl> Eten, drinken, slapen, logeren, landschap, cultuur en wat kan ik met mijn kinderen doen: dat zijn belangrijke criteria voor mensen. Zo moeten we dus ook het aanbod structureren'.

Beekdalen

'Zeker willen we ook inzetten op waterrecreatie, want er liggen allerlei kansen in Groningen. We werken wel aan waterplannen, van de *maren* tot aan de grote vaart, dus van vaarrecreatie tot beroepsvaart. Maar aan grote plannen komen we nog niet toe, het is werk voor de langere termijn. Zoveel middelen hebben we niet om alles tegelijk te realiseren. Gemeente Westerkwartier heeft op dit punt van water mooie plannen. Voor de korte termijn is vooral het *Nationale Programma Groningen* (NPG) belangrijk, daarnaast is ook *Toukomst* van belang. Dat is door inwoners gemaakt. We hebben 900 ideeën geclusterd naar 52 deelprojecten. Daarin zitten ook veel ideeën voor beekdalen, loopjes, rijksvaarwegen, etc. Als provincie zijn we er actief bij betrokken, dat past in het NPG.

Overigens vind ik het belangrijk om *integraal* te werken om versnippering tegen te gaan. Combineer landschap, cultuur, toerisme, natuur en klimaatadaptatie bij ontwikkelingen. Zo'n meerjarig programma is nodig, ook uit ruimtegebrek. Voor de zone waarin de Oude Riet stroomt denk ik vooral aan het combineren van natuur, klimaat, toerisme en waterberging'.

Groot denken

'Daarnaast ben ik van de grote lijn. Zie de tentoonstelling *Sponsland*, daar worden jullie vast ook blij van, ik wel in elk geval. Ik ben minder van allemaal kleine dingen, ik denk eerst groot na, *de fundamenteen, een grote opgave*, daarna landen de kleine dingen ... veel gemeentebesturen willen allerlei losstaande leuke projecten doen, maar ik denk dat dat nu niet meer kan, in deze tijd. We moeten dingen aan elkaar verbinden'.

2. De Oude Riet als drager van ons landschap, toespraak door Hielke Westra, wethouder gemeente Westerkwartier

Geachte aanwezigen,

Dank dat ik hier namens het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Westerkwartier, als aftrap van deze middag conferentie, een paar woorden tot u mag spreken. Een conferentie die nu na ruim een jaar uitstel gelukkig toch gehouden kan worden.²

“De Oude Riet in het Westerkwartier: Een beekdal met potentie”.

Dat is waar we vanmiddag met elkaar over gaan spreken en waar u een aantal interessante sprekers over zult gaan horen. In dat licht is het goed om eens te bespreken in welke mate “De Oude Riet” een rol speelt in wie wij als gemeente Westerkwartier zijn en waar we naar toe willen.

Een aantal van u zal weten hoe “De Oude Riet” verbeeld is in het symbool van onze lokale democratie; de ambtsketen. **(afbeelding 1: ambtsketen)**. Roger Veldman heeft zich voor het ontwerp van deze keten laten inspireren door het landschap in het Westerkwartier. De 41 dorpen zijn elk als een kwartier over deze keten geschakeerd. Een groot kwartier voor een groot dorp, een klein kwartier voor een klein dorp. Een bol kwartier voor een dorp op de zandgronden en een hol kwartier voor de dorpen op de laaggelegen veengronden.

Ontwerp: Roger Veldman

De kwartieren worden vervolgens met elkaar verbonden. Het water uit het achterland wordt door diverse waterlopen uiteindelijk afgevoerd naar het Lauwersmeer en de Waddenzee. Door waterlopen als de Lauwers, het Aduarderdiep, het Reitdiep, maar in belangrijke mate ook de loop van het beekdal “De Oude Riet” te verbinden als een stroom ontstaat “verbinding in beweging”.

“De Oude Riet” als verbindend element in ons landschap.

“De Oude Riet” is dan ook een belangrijke drager of fundament van ons landschap. Daarmee ben je er nog niet wanneer je dit mooie beekdal zichtbaar wilt houden of weer zichtbaar wilt maken. Beleidsmatige inbedding is vervolgens belangrijk, wil je er mee aan de slag gaan, projecten uit willen gaan voeren etc. De beleidsmatige inbedding is denk ik goed verankerd in de omgevingsvisie die de gemeenteraad unaniem heeft vastgesteld op 16 maart jl. (afbeelding 3, hieronder)

Omgevingsvisie gemeente Westerkwartier

De Oude Riet is daarin te zien als de drager van het dijkenlandschap en aangegeven is dat we initiatieven steunen om De Oude Riet zichtbaar, waarneembaar en beleefbaar te maken. Dat kan als afzonderlijk project maar wellicht veel kansrijker wordt het wanneer de koppelkansen worden gezocht in projecten als Groeningen, de Onlanden, waterberging Zuidelijk Westerkwartier en Middag Humsterland.

Daarin is al het nodige gebeurd wanneer we bijvoorbeeld kijken naar de Marumer Lage en is er onlangs het nodige gebeurd wanneer we kijken naar de herinrichting van de Polder de Dijken-Bakkerom. Ook wordt er volop gewerkt aan de verbetering van de waterkwaliteit door het afschakelen van de RWZI in Marum in combinatie met de afvalwaterzuivering van Friesland Campina in Marum. Er wordt een nieuw persriool aangelegd die al meanderend door het landschap zijn weg zoekt naar de nieuw te bouwen RWZI in Gaarkeuken, onderweg wellicht warmte uit wisselend met de dorpen die het persriool aan doet. In die zin heeft dit persriool straks eenzelfde functie als “De Oude Riet”. Niet alleen water van A naar B vervoeren maar tegelijkertijd een belangrijke functie vervullen in dat landschap. En in dat licht zou ik dit persriool alvast de naam “De Nije Riet” mee willen geven. (afbeelding 4)

Persriool “De Nije Riet”

De tentoonstelling “Langs de oevers van de Oude Riet” in het Wierdenlandmuseum in Ezinge heeft me veel geleerd over de waarde van de Oude Riet. Niet alleen de 3D print hoogtekaart die laag voor laag de geschiedenis van dit gebied vertelt maar ook hoe de moderne landbouw zich positioneert, mede afhankelijk van dit beekdal.

Ook hier laat het spreekwoord “wie zijn verleden niet kent, kent heden nog toekomst” zich weer gelden. We staan de komende jaren voor grote transitie's als het gaat om de klimaatadaptatie, landbouw en natuur. De antwoorden op deze vragen liggen misschien voor een deel al verborgen in de wijsheid van het eeuwenoude landschap. Laten we, ook vanmiddag, op zoek gaan naar die antwoorden en daadkrachtig en in samenwerking De Oude Riet in al haar oudheid en wijsheid een zichtbare en beleefbare functie geven zodat ze als fundament in onze gemeente blijft liggen.

Ik wens u een goede en inspirerende conferentie toe.

3. De waarde van een landschap als afdruk van de geschiedenis, door Fokko Bosker

De Fries-Groningse journalist en schrijver Fokko Bosker schreef al vijftien boeken over wandelen in Noord Nederland, zoals 'Langs het Koningspad', het 'Vallei- en Eempad' (de Gelderse vallei en Eem) en het landschap tussen de Friese landweer en waterlinie. Ook schreef Bosker over wandelen in de kop van Drenthe ('Langs de mooiste diepjes in de kop van Drenthe') en langs de Hondsrug. Steeds gaat het hem om de beleving van historie, water, natuur en landschap.

In zijn toespraak ging Fokko vooral in op wat een landschap voor een wandelaar kan betekenen.

Allereerst ben ik erg nieuwsgierig hoeveel van u uit het Westerkwartier afkomstig zijn? Wie van u woont in het Westerkwartier? Heel veel handen zie ik, dat geeft wel aan dat er een hele grote betrokkenheid bij het onderwerp bestaat; zonder de streek kunnen we niets. Dat te realiseren is alvast erg mooi. Ik woon zelf in Lippenhuizen, dat ligt achter Beetsterzwaag, onderweg hiernaartoe sloeg ik al een blik op *Marumerlage*. En als je Marumerlage nu ziet, dan zou ik zeggen: gefeliciteerd, jullie hebben iets heel moois voor elkaar gekregen en heel veel mensen die over de A7 rijden, die zien dat ook. De potentie is er, nu gaat het erom mensen te laten beleven en ervaren, waar die rivier stroomt en hoe Marumerlage is verbonden met het hele gebied.

Landschapsgenieter

Even kort over mezelf: ik ben wandelboekschrijver en landschapsgenieter, ik heb inmiddels zo'n vijftien routegidsen gemaakt, een aantal heeft een waterloop als rode draad; hoe kun je beter een landschap beschrijven dan door de loop van het water te volgen? Landschap en natuur verknop je dan en daarmee vertel je iets over de identiteit van een streek. Dat is de opdracht die ik me zelf altijd geef, namelijk

Meer Groningen voor lanterfanter

Fokko Bosker EEN VOETREIS DOOR
PRACHTIGE LANDSCHAPPEN
IN 28 DAGEN

dat ik wil dat de mensen die er wonen, na lezing denken, prachtig dat het zo op papier staat en dat het we het zo kunnen beleven. Dat is mijn doel.

Waarom is wandelen nu zo'n prachtiger manier om het landschap te beleven. In het verleden schreef ik twee boekjes onder de titel 'Groningen voor lanterfanter'. Eén ervan deed ook dit gebied aan. In de inleiding staat:

'een gebied laat zich nog het beste te voet verkennen; dan verloopt de kennisgeving intiemmer en zijn de nuances gedetailleerder, wie wandelt staat vaker stil in verwondering en verbazing; tijdens een wandeling zijn er altijd momenten van gelukzaligheid, vanwege de lichtval op het land, een associatie of gedachte, een intense kleur van de velden doorsneden door rivieren, beken of kanalen of de kruidige geur van vers gemaaid gras. Wandelen is ook het beste medicijn tegen zwaarmoedigheid.'

Dat wist de oude Griekse heelmeester Hippocrates al, die een groot pleitbezorger was voor een dagelijkse wandeling. Gezondheidswetenschappers en neurologen bevestigen dat graag.

Eenheid en eigenheid

Dat landschap hier in het Westerkwartier is, en dat zult u met me eens zijn, er niet een van grootse overdonderende gebaren. Er zijn geen bergen, diepe dalen, doorsneden met overdonderende wateren of watervallen. Het is een ingetogen landschap voor fijnproevers, waar natuur en cultuurhistorie nauw verweven zijn. Dat is de Oude Riet. Ik wilde even iets citeren uit boek dat ik ooit las en toen al heel mooi vond: *Polderliefde*, geschreven door journalist en schrijver Sietse van der Hoek, uit 1988. Sommige dingen die geschreven zijn hebben langere waarde. Het is verrassend te ontdekken dat de samenhang van dit gebied zo groot is, zoals de natuurlijke gesteldheid en de geest van de mensen. Ik durf te stellen dat de manier waarop de boeren in de loop van de tijd hebben geprobeerd het water te beheersen voor een belangrijk deel verantwoordelijk is geweest voor "*het ontstaan van de eigenaardige eenheid en eigenheid van het Grootegaster Westerkwartier*". Ik denk dat dat ook geldt voor andere delen van het WK.

Zijn conclusie was, die bevolking organiseerde zich vanouds zelf. Deze gebieden vormden Boerenrepublieken die de bevolking zichzelf organiseerde, militair of in de strijd tegen het water. Dijken en waterwegen werden beheerd door organen waar boeren zeggenschap in hadden, feodale verhouding kregen hier geen kans, ook al waren zulke heren hier wel degelijk voorhanden, zoals de bevolking van Faan heeft ondervonden. De macht van de heren van Nienoord en de heren De Meppsche bleef beperkt. Maar voor een groot deel van het Westerkwartier geldt, vanwege de loop van de waterwegen en de waterstaat ... hoorde dit gebied noch bij Groningen, noch bij Friesland. Individualisme en vrijheidsdrang konden er welig tieren ... Sietse van der Hoek ontleende het motto van zijn boek aan de Italiaanse schrijver Luigi Pirandello. De film *Kaos* is geïnspireerd op de boeken van deze Nobelprijswinnaar en zijn motto

'leer naar die dingen kijken met de ogen van hen die er niet meer zijn'. Ofwel, mensen 'gaan vooruit dankzij hen die voorafgegaan zijn'. Ieder leven bevat een stukje van de eeuwigheid ...

Bovenloop Koningsdiep bij Wijnjeterperschar

Koningspad

Laten we even inzoomen op het onderwerp van vandaag. De Oude Riet begint als veenloopje in het hoogveen, ontsprongen op de waterscheiding van Friesland/Groningen. Het mooie is dat het Koningsdiep daar ook ontspringt maar net de andere kant op stroomt. Dat Diep heet later de Boorne en de Moezel en mondt uit in wat vroeger de Middellzee was. De Oude Riet ging de andere kant op en die stroomde uiteindelijk af richting Lauwerszee. Over dat Friese diep heb ik een boek geschreven, dat heet *Koningspad*. Die rivier geeft dit gebied smoel.

Als we de loop van de Oude Riet volgen, dan zullen we ontdekken dat bepaalde delen minder herkenbaar zijn geworden, maar er nog wel zijn in het landschap. Je kunt dat zien aan de opstreckende verkavelingen, die begonnen aan de waterlopen. Eerst ontstonden boerderijen dicht bij het water, maar ze deden zichzelf daarbij de das om, omdat het veen dat ze ontwaterden na verloop van tijd begon te klinken zodat ze telkens op hun opstreckende kavel moesten verkassen naar hoger gelegen delen, net zolang ze de oude zandruggen bereikten. Daar ontstonden de dorpen op de gaasten en keilemruigen. Als je dat weet vanuit de landschapshistorie wordt het landschap veel beter leesbaar.

Op een steenworpafstand van hier liggen de boerderijen Osseweide en Vette Koe. Dat verwijst prachtig naar het weiden van ossen die in lange karavannen vanuit Denemarken naar Noord-Nederland werden gedreven om hier vervolgens aan de vette hooilanden van de rivier te worden vetgemest. In Groningen ontstonden ossenpaden. Die namen vind je terug op de topografische kaart. Dat

zijn de details die je als wandelaar het beste ervaart. Het zijn leestekens in het landschap en als ze worden geduid, kunnen we ze zien en beleven. Ik geloof er sterk in dat het landschap mede onze identiteit vormgeeft. Zoals Sietse van der Hoek schreef, dat doet toch iets met de gesteldheid van de mensen.

Ik vind het dan altijd mooi dat ik, hoewel ik nu woon in Friesland, een Fries uit de Ommelanden ben. Ik ben geboren in Appingedam, daarmee hebben we een beetje eigenzinnigheid en vrijheidsliefvendheid meegekregen. Even een stukje uit het boekje 'Groningen voor lanterfanter's':

'Het eerste stuk van de Munnikeweg naar de Zuidpolder is met eiken omzoomd. Ter hoogte van de waterdijk opent het coulisselandschap zich alsof de gordijnen zijn weggetrokken. Het hoogteverschil met het omliggende land in de afgegraven veenpolder is meer dan 1 meter. Door het beekdal van het Dwarsdiep, het verlengde van het Oude Diep naar Marum, loopt het heerlijk tot aan de kruising met de Hooiweg. Door de kwel vanuit Drenthe vanaf de Hondsrug is het grondwater hier rijk aan mineralen en kalk. Orchideeën, koekoeksbloemen en water-snippen doen het goed bij dergelijke condities'.

Wandelen is schatten verzamelen

Al wandelend en tellend en onderzoekend merk je dat er tijdwaarden liggen opgeslagen in het landschap en die vertellen een verhaal. Of zoals Robert MacFarlane zegt *'paden zijn de gewoonten van een landschap. Ze zijn met algemene instemming ontstaan. Het is nagenoeg onmogelijk in je eentje een voetpad te maken. Paden verbinden, dat is hun eerste plicht en voornaamste bestaansreden, ze brengen contact tussen plaatsen tot stand en bij uitbreiding tussen mensen'*. Dat geldt ook voor de Oude Riet. Een wandeling is maar een stap verwijderd van een verhaal en elk pad telt. Een Spaans spreekwoord raakt wat mij betreft de kern *'wandelen is schatten verzamelen'*.

Ik zei al, hier lopen ook allerlei paden die je historisch kunt duiden. Dat zijn leidlijken, ossenpaden, hooiwegen, karrensporen, hessenwegen, kerkenpaden en kloosterwegen, die liggen allemaal verborgen in de veldnamen die we nog steeds hanteren, al zijn we vaak vergeten waarom ze zo heten. En vaak volgen de wegen in waterrijke delta's de loop van de rivieren en beken die net het verschil maken tussen droge voeten en kopje onder gaan.

Het is ook interessant nog eens te vergelijken met de Aboriginals en hun routes in het landschap en hoe je die zelf zingend in je hoofd kunt verbeelden zodat je weet waar je heen gaat. Je vindt dat mooi terug in Bruce Chatwin's boek *De gezongen aarde*.

Draagkracht

Even samenvattend, de boerengemeenschappen in het Westerkwartier zijn mede gevormd door het landschap. Dat begon al in de laatste ijstijd. Tot ver in de twintigste eeuw was het landschap maatgevend maar intussen zijn boeren en burgers losgezongen van het land en overstijgt het gebruik de draagkracht ervan. Daarom moeten er nieuwe coalities komen van natuurorganisaties, overheden, boer- en burgerinitiatieven voor een natuur inclusievere wijze van omgaan met het landschap en respect voor de streek.

Dat brengt me op het tweede deel van mijn verhaal: het belang van je organiseren. Ik ben ook bestuurslid van de **stichting dallandschap Koningsdiep**, waar ik het zonet over had. Als eerste hebben we als bestuur gezegd, we willen mensen laten zien hoe prachtig het hier is, dus moet er een wandelroute komen. Dat resulteerde in het al genoemde wandelboek het Koningspad. En inmiddels zijn we als stichting gesprekspartner voor overheden en andere organisaties als het gaat om ingrepen in het landschap met het doel dat landschap te behouden en te versterken. Daarbij is het heel belangrijk dat je mensen uit de streek daarbij betreft en dat zij de dragers zijn, want zij weten het beste wat goed is voor hun landschap.

STICHTING BEEKDALLANDSCHAP KONINGSDIEP | DE NIJE BOARN

Bouwen aan de reputatie en de identiteit van het stroomdal Koningsdiep | Boarn, dat is kortweg het doel van onze stichting. Reputatie ontstaat niet door simpel ergens een etiket op te plakken: "het stroomdal Koningsdiep | Boarn is een mooi gebied! Uw bezoek waard!" Nee, reputatie ontstaat met de jaren, doordat mensen ervaren dat het beekdal ook echt de klasse heeft die je in het vooruitzicht hebt gesteld. Bouwen aan de reputatie van het stroomdal Koningsdiep | Boarn impliceert dus dat je de kwaliteit van het huidige landschap onderkent, koestert en waar kan versterkt; dat een bezoeker het landschap kan beleven en dat (recreatie)ondernemers aanhaken door het verzorgen van aantrekkelijke faciliteiten.

Ook identiteit vormt en versterkt zich met de jaren. Bouwen aan de identiteit van het stroomdal Koningsdiep | Boarn impliceert dat je ervoor zorgt dat mensen het stroomdal als een eenheid gaan zien, als een gebied met een eigen karakter. Je zoekt dan antwoord op vragen als: "Wat is dit voor een landschap? Hoe is het ontstaan, wat zijn de karakteristieken, hoe heeft het zich ontwikkeld? Wie bewoonden dit landschap, hoe leefden zij, wat zijn hun verhalen, hun herinneringen?" Zo doende krijgt het gebied een gezicht en kan het voor bewoners een deel van hun identiteit en trots worden: ik woon in het stroomdal Koningsdiep | Boarn. Onze inspiratiebron is De Drentsche Aa: 50 jaar geleden een probleemgebied, nu een prachtig landschap van nationale faam. Dat is een grote ambitie, maar wie klein denkt kan nooit iets groots bereiken.

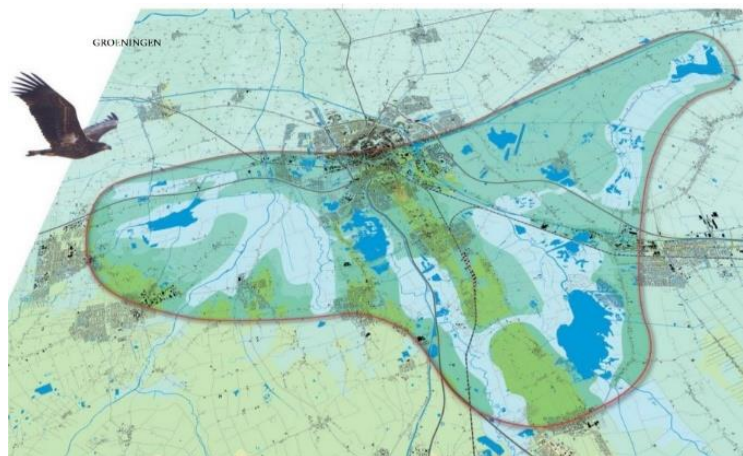
4. De Oude Riet als deel van laagveengordel Groningen, In gesprek met lector Willem Foorhuis

'Ik vind dat je de Oude Riet moet zien als deel van een geheel. Bijv. van die hele laagveengordel Groningen rond de stad, of eigenlijk van een nog veel groter voormalig veengebied dat vergelijkbare problemen en kansen heeft. Marumerlage is er een prachtig voorbeeld van. Laten we daar een IWP openen, jongeren naar toe

brengen om innovatie te vergroten.³ Denk na over toeristische kansen, zoals lange afstandsroutes door dit gebied. Ontwikkel die met lokale ondernemers. Het zou zo mooi zijn als er wat minder geschreven werd over wat er allemaal mogelijk is en wat meer opgepakt en ondernomen. In het toerisme is er behoefte aan programma's, waardoor jongeren naar het Westerkwartier willen komen. Stadsjongeren kennen het gebied niet, ze komen er nooit, je moet dus programmeren voor hen. Bied iets aan wat hen aantrekt! Afstandspaden van spoor naar spoor, zoals het Pieterpad. Denk aan doelgroepen en programma's, arrangementen en laat dat uitvoeren door ondernemende types.'⁴

Perron

Op 9 maart spraken Koos Vos en ondergetekende met Willem Foorhuis, lector duurzaam coöperatief ondernemen aan de Hanzehogeschool Groningen. 'Kom maar met de trein naar station Kropswolde', had Willem gezegd, want dan kan je mooi de Kropswolderbuitenpolder zien liggen. Het is een uitgestrekt, laaggelegen gebied tussen Stad, het Foxholster- en het Zuidlaardermeer. Maar nadat we het oude treinstation in en weer uit zijn gelopen vinden we Willem op het perron. Hij troont ons mee naar binnen en laat de oude wachtkamers zien, tweede klasse, eerste klasse en een volle werkruimte. Op dit station huizen allang geen NS-medewerkers meer, nu koop je kaartjes in een automaat. Tussen de oude fietsen en spoorwegparafernalia houdt de lector kantoor. Hier bevindt zich het IWP, de Innovatiewerkplaats waarover Willem de scepter zwaait. Later op de middag heeft de lector nog een gesprek met studenten die onderzoek doen in het Zuidlaardermeer gebied.

De laagveengebieden rondom de Stad Groningen kregen de naam Groningen

Een IWP kun je zien als bemiddelaar tussen de enorme onderwijssector in de stad Groningen en de bedrijvigheid in de Ommelanden. Met veel smaak vertelt Willem ons het verhaal van voorlichter Jacob Elema die zo'n honderd jaar geleden de boer opging om te helpen bij de landbouwinnovatie. Elema wierp steentjes in de vijver. Grote kringen in het water, die zijn nu opnieuw dringend nodig, zegt Foorhuis die zich

grote zorgen maakt over de klimaatproblematiek en het landschap.

Als we eenmaal aan de koffie zitten brandt hij los. 'Ik maak me zorgen om het midden- en kleinbedrijf in de provincie en om de kwaliteit van het landschap. Ik zie in de Ommelanden zo'n 65.000 kleine bedrijfjes met nauwelijks innovatief vermogen. In deze provincie draait alles om de stad. In Groningen is er juist een enorm potentieel aan vernieuwers en innovatie. Iets daarvan wil ik overdragen aan de bedrijven in de regio. Dat doen we met deze innovatiewerkplaatsen (IWP's), waar studenten opdrachten uitvoeren voor bedrijven en samenwerken met de overheid. Jong en oud bij elkaar brengen, school en bedrijfsleven, een goede begeleiding leveren, dat samen is een prachtige en krachtige combinatie'.

De Kropswolderbuitenpolder, in de verte de stad.

Archipel

We zijn bij Willem op bezoek omdat hij een van de initiatiefnemers is van *Groeningen*, een archipel van plasdras gebieden rond de Stad Groningen, van Slochteren aan de oostkant, het Zuidlaardermeer aan de zuidkant, de Onlanden ten zuiden van de A7 & de Oude Riet in het Westerkwartier. Maar eigenlijk loopt dit veenweidegebied, dit oude veenland, veel verder door, van Friesland tot aan Hamburg toe. Met deze veengordel gaat het niet goed, de bodem degradeert. Probleem is dat als de grondwaterstand te laag is, het veen oxideert zodat er veel CO₂ uitstoot plaats vindt. 'Wisten jullie dat de stad Groningen

soms een CO₂ uitstoot heeft die lijkt op de concentraties in Shanghai?' Bovendien daalt de bodem in deze veengebieden. Er is een bodemerosie van ongekennde omvang gaande, over honderd jaar is de bodem 1 meter gezakt.⁵ 'Mijn kleinkinderen hebben geen toekomst in het veenweidegebied', zegt Willem stellig. Maar je kunt hier ook water bergen, CO₂ opslaan en daar bedrijfsmodellen bij ontwerpen, die ondernemers goed zaken laten doen.

Andere landbouw

'Dat betekent dat we een andere landbouw nodig hebben. Help boeren om aan de slag te blijven, ook nu de bodem in de veenweidegebieden natter moet worden om totale verdroging te voorkomen. Denk eens na over 'waterboerderijen' in het plasdrasgebied, zoals in Rotterdam.⁶ Innovatiewerkplaatsen kunnen bijdragen aan vernieuwing en aanpassing. Creëer nieuwe bedrijvigheid voor ondernemers, help jongeren bedrijven op te starten. Wisten jullie dat Groningen een VN-kantoor heeft voor klimaatmitigatie (*climate mitigation*)? De provincie denkt dat we het heel goed doen, maar dat is niet zo'. De problematiek van de bodemdaling wordt toch onvoldoende onderkend. Het is nodig om anders om te gaan met de grond op basis van de draagkracht van de bodem. Het platteland is, zegt Willem, één groot grasveld geworden. Van de natuurlijke variatie is veel verdwenen. In het verleden was er een intensieve begeleiding van de boeren bij hun productieproces. Die kennisoverdracht naar de landbouwsector werd, zo vertelt Willem, rond 1975 afgeroomd, de boeren moesten het zelf maar verzinnen.

'Met de Innovatiewerkplaatsen proberen we daar iets aan te doen. Alleen is de problematiek nu wel veel groter dan indertijd, ze betref veel meer terreinen. Via de gebiedscoöperatie zetten we dus zo'n 1000 studenten in die helpen bij het innoveren'.

5. 'Alle plannen liggen er: wat we nodig hebben is daadkracht, samenwerking en regie', In gesprek met Nico Boele

Al zo'n veertig jaar lang is Nico Boele het herkenbare en vertrouwde gezicht van Staatsbosbeheer in het Westerkwartier. Hij heeft al heel wat op zijn 'kerfstok', bekend hij, als we zijpaden inslaan en praten over de inrichting en het gezamenlijke beheer van *Curringherveld* bij Kornhorn, de plaatsing van een zwerfstenen monument *de Baak* bij Lutjegast en de komst van de *gebiedscooperatie* in Noordhorn. Maar in dit gesprek gaat het om de verdere ontwikkeling van het dallandschap Oude Riet, dat eilandenrijk tussen de zandruggen in Vredewold en Langewold. Een grote landkaart ligt op de grond voor ons, zodat we overzicht houden op deze rivier met zijn vele namen, oude AE, Oude Riet, Dwarsdiep en Matsloot.

Nico verwacht veel van het congres van 22 april. Alle plannen en voorstellen liggen er, het schort nog aan regie, aan daadkracht en samenwerking. Nico licht zijn ideeën toe, alleen af en toe onderbroken door de haan in zijn zonovergoten tuin.

Met een blik op de kaart: 'De Oude Riet is een beekdallandschap met een herkenbare boven-, midden- en benedenloop. Het is een zinkput, die water uit de hele omgeving opneemt. In de jaren '50 is dit gebied door de werkverschaffing op de schop genomen met de bedoeling de landbouw hier mogelijk te maken. Maar ook na die DUW operatie (Dienst Uitvoering Werken) bleef dit 'apenland', waar je op vier poten van pol naar pol moet springen. Het paard zakt er weg, de koe geeft geen melk, de geit wordt gallig en een hokkeling wil er niet groeien! Een veldnaam in dit gebied luidt: 'Bloedschijter'. Dat is omdat er veel giftige holpijp in het hooi zat waarvan de dieren ziek worden.

Marumerlage

We kregen als Staatsbosbeheer een kans hier iets te gaan doen toen de *Kaderrichtlijn Water* in werking trad. Europa dwong de waterschappen de waterkwaliteit te verbeteren. Wij keurden het eerste plan van de waterschappen af, omdat natuurherstel daarin ontbrak. Daarna kozen we samen voor een *systeem-aanpak*. Hier moest een natuurlijke waterzuivering komen in combinatie met een volwaardig natuurgebied. In het ondiepe grasland moesten snoek en wind weer kuit kunnen schieten, met een vistrap in de bovenloop van de Oude Riet zouden we het gebied toegankelijker maken.

We hadden er eerst alleen wat kavels in bezit, die we soms *botanisch* inrichtten ofwel zo vriendelijk mogelijk voor *weidevogels*. Maar later gingen we meer in eenheden denken, bijv. hydrologische eenheden. In dit gebied komt veel *kwel* omhoog, regenwater dat elders inzigt en er dan zo'n 3000 jaar over doet om weer bovengronds te komen. Dat grondwater heeft een andere samenstelling, er zitten veel mineralen in, zoals ijzer. Dat zie je als een filmlaagje op het water in natuurgebieden, ook wel in sloten. Waar veel kwelwater is, vind je ook veel dotterbloemen en orchideeën. Als je de waterstand relatief hoog laat, dan blijft ook het veen intact, ontsnapt geen co2 en vindt geen *klink* plaats. Laat je dat na, dan krijg je op den duur grote problemen met bodemdaling. Verder bindt het ijzer in het grondwater de fosfaten aan de bodem.

Ooit liep het diepje min of meer waar nu de A7 ligt. De 'Scheiding', dus de Fries-Groningse grens, is ook een waterscheiding. Vanuit dit wat hoger gelegen gebied rond Trimunt stroomt het water via het

Koningsdiep Friesland in of via Lauwers en Oude Riet naar het noorden respectievelijk oosten. De Oude Riet ving water op uit de veengebieden, maar de rivier werd in de loop van de jaren sterk gekanaliseerd. Je kunt dat op de kaart ook goed zien. Het water is een combinatie van veen-, regen- en grondwater. Verderop ligt nog altijd de *inversierug*, die begint zo bij Bakkerom, Dijkweg en Redensdijk waar nu net nieuwe dijkes zijn aangelegd voor waterberging.

Klei en veen, zoet en zout

De *Marumerlage* is klaar (bovenloop), nu is Prolander in opdracht van Provincie en Waterschap met planvorming voor de middenloop bezig, dus het *Dwarsdiep*. We wilden hier meanders terug graven maar zijn nu aan het rekenen, kan dat wel? Er is zo weinig hoogteverschil dat er nauwelijks stroming is. Meanders kunnen dan snel verlanden. Dat kan eigenlijk niet want dit gebied moet het water uit veel gebieden opvangen. We moeten hier dus wel een concessie doen. We willen de kwel maximaal tillen; die is hier 3mm per dag, dat is op jaarbasis méér dan het regent in dit gebied, liefst 2x zoveel. Voor beheer is dat lastig, want je kunt het gebied nauwelijks in. Maar als dat systeem in orde is, kan je het maaien best een keer overslaan. De grondaankoop is nog niet afgerond. En daar ligt het Wolddiep – wijst op kaart -, gegraven rond 1300 om het water een uitweg naar het noorden te geven. Dat was toen nodig omdat de Oude Riet toen verlandde.

Als ik de kaart nu zo voor me zie, dan denk ik dat in Nederland maar weinig systemen te vinden zijn waar veenwater door een landschap stroomt dat is gevormd in het voorlaatste ijstijd en dan stuit op een inversierug van het oude kleilandschap. Ik zou niet weten waar elders zo'n systeem is van waterafvoer en -aanvoer dat op deze schaal zó divers is in kwaliteit en landschapstype.

En ik vind het nog steeds een gemiste kans, dat we als werkgroep Marumerlage er onvoldoende in slaagden de gemeenteraden en burgemeesters, net voor de gemeentelijke herindeling, ervan te overtuigen dat deze rivier, dit vraagteken in het landschap, dé verbinding vormde tussen noordelijk en zuidelijk Westerkwartier. We hadden de vier burgemeesters op een vlot moeten zetten en het Westerkwartier door moeten duwen. Dat is niet opgepakt, de rivier had het logo van de nieuwe gemeente moeten zijn.

Boterham

In de achtertuin van Nico Boele - op de achtergrond twee monniken op weg naar Trimunt

Nu is het de uitdaging voor het Platform Oude Riet - en hopelijk komt het congres een stap verder -, dat we dat hele gebied als eenheid gaan zien, en dat we in het Dwarsdiepgedeelte met dat kwelwater natuurdoelstellingen kunnen maximaliseren. Dat is de doelstelling. Voorbij Boerakker wordt al veel geboerd en is er minder mogelijk. Maar rond het Dwarsdiep zou een *integraal* plan moeten komen, wat is onze toekomst? We mogen niet meer zo sectoraal denken, dat botst telkens met andere plannen. Er moet meer regie komen. Hoe maken we een integraal plan waarin we alle opgaven die op ons afkomen integreren? Ik maak me ook ernstig zorgen over de kwaliteit van de houtsingels. Boeren moeten natuurlijk een boterham

verdienen. Ze klagen dat ze straks niets meer mogen, maar het ligt anders: straks moeten ze veel meer! Er moet dus meer regie komen. Ik denk dat we aan de vooravond staan dat we de neuzen dezelfde kant op hebben staan, ook met de landbouw, ook met het LTO want dat maakt zich nu ook zorgen om hout-singels en landschap, dat draagvlak is er wel. Laten we nou al die plannen in elkaar schuiven, dat kan.

JE: Wie moet dat doen? Gemeente, provincie?

Dat moeten we samendoen, maar iedereen schiet vaak in categoriaal denken. Veel plannen liggen er al, zijn klaar. We zijn ook regio voor *natuurinclusieve* landbouw, dat is de toekomst, want als de boer hier mee moet concurreren met wereldprijzen en /opbrengsten, dan is het landschap hier veel te kleinschalig. De landbouw moet natuurinclusief, daar zijn genoeg denkers voor. Collectief West is sterk subsidiegericht, maar staat ook in de stand van *coöperatief* meedenken.

Doeners en denkers hebben we, het komt dus aan op regie. Neem de waterberging in de Drie Polders (boven de snelweg ter hoogte van Lettelbert/Leek), daar werd een geweldige organisatie opgetuigd door de waterschappen met de provincie als portefeuillehouder voor natuur. Gedeputeerde Henk Staghouter zei, nou is het klaar, we gaan het *doen*, die berging van water en bevordering van natuur. Toen hebben ze een groot plan en programma gemaakt (natuurafronding en waterberging), maar eigenlijk zijn ze vergeten om *integraal* te denken, ze zijn recreatie vergeten. Er komt nu een klein wandelpadje ... dat wordt erin gefrommeld. Dat is jammer. Nu komt de test bij het Dwarsdiep, we moeten het integraal doen, zelfde verhaal, regie, integraliteit, niet iedereen kan zijn zin krijgen. Alles gewogen, dan gaan we het zo doen.

Emotioneel eigendom

In het Westerkwartier moet je samenwerken. Weerstand ligt om de hoek. De afgelopen veertig jaar heb ik dat geleerd. Mensen vinden ons snel elitair. Je moet onderscheid maken tussen emotioneel en juridisch eigendom. Voor draagvlak is het nodig dat je herkent dat mensen uit de omgeving mede-eigenaren zijn, niet juridisch maar emotioneel. Daarom past de coöperatiegedachte zo goed in deze streek. Wist je dat het begrip '*Mienschuur*' - langs de A7 bij Marum en bij Lettelbert, je - verwijst naar gezamenlijk beheer van weiden waar boeren hun jongvee konden 'inscharen'? Herken het belang van omwonenden, erken het en wees regisseur met en voor anderen. In zo'n samenwerking zit de enige toekomst van dit gebied. Mensen moeten zichzelf en hun verhaal herkennen. Ik heb in mijn loopbaan soms bewust gekozen tegen de directe belangen van Staatsbosbeheer en voor de belangen van andere belanghebbenden.

Na ons gesprek neemt Nico me even mee naar de tuin achter het huis een eindje buiten Doezum. Achterin snellen drie bruine (ijzeren) pijpen langs het hek, het zijn monniken uit Trimunt. Een heideveldje illustreert hoe deze arme streek van turfstekers en anarchisten er een eeuw geleden uitzag. Een paar honderd meter verderop ligt een herdenkingssteen van de moord op vier veldwachters door IJje Wijkstra in 1929. Aan de weg staat een prachtig huisje met een bibliotheekje waaruit mensen boeken kunnen meenemen of terugzetten.

6. Waterberging, natuurontwikkeling en recreatie, Ernstjan Cornelius, projectleider Prolander

Mijn naam is Ernstjan Cornelius, werkzaam bij Prolander, de uitvoeringsdienst van de Provincie Groningen en Drenthe. Ik heb al heel mooie verhalen gehoord vanmiddag. Als Prolander zijn we al een tijdje actief in het zuidelijk-Westerkwartier. Ik wil ingaan op wat we in dit gebied hebben gedaan, de opgaven die we hebben en wat we de komende jaren gaan doen. Er moet nog heel veel gebeuren, Nico zei dat ook al, we wachten al zo lang. Maar de laatste jaren gebeurt er ook al heel veel, we nemen u even mee.

Hier zien we het gebied in groen aangegeven, het NNN, Natuurnetwerk Nederland, dat is 2800 ha groot in het zuidelijk-Westerkwartier. Waarvan 800 ha in eerdere jaren is heringericht en 2000 ha nog moet. Dat is een opgave van de gebiedscommissie. Er zijn drie waterbergingsgebieden, het Dwarsdiep/Oude riet, polder de Dijken/Bakkerom en de Drie Polders. Ik heb twee opdrachtgevers, de provincie Groningen en het Waterschap Noorderzijlvest en dat is met name van de beleidsopgaven. En die partijen zijn verenigd in de Gebiedscommissie Zuidelijk Westerkwartier. Twee grote opgaven zijn er, natuur en de realisatie van het natuurnetwerk en het water, namelijk water dat nodig is om natuur te realiseren en, de natuur is water gestuurd en daarnaast ook waterveiligheid, droge voeten. Maar waterkwaliteit is ook van belang, dus schoon en voldoende water. Want in droge periode moet er voldoende water zijn.

Daarnaast zijn er andere opgaven zoals Landbouw, Landschap, Toerisme en Recreatie, en Leefbaarheid, want als je al die factoren gaat invullen dan vergroot dat de leefbaarheid.

Dus voor de natuur willen we invulling geven aan het natuurnetwerk, dat voor het publiek toegankelijk te maken, het realiseren van de natuurdoelen die zijn vastgesteld, veelal natte natuur. Daarnaast doen we zoveel mogelijk alles in één keer. Niet eerst de natuur en water en dan de rest, nee, we proberen alles in één keer te doen.

Voor waterveiligheid is het vergelijkbaar, we willen de doelen van het project Droge Voeten 2050 halen, klimaatverandering speelt een rol. En voldoende water is nodig om verdroging van de natuur tegen te gaan maar ook vanwege het nationaal bestuursakkoord water (NBW). De waterberging die we willen realiseren bedraagt zo'n 2,7 miljoen liter voor het Dwarsdiepgebied, met een frequentie van 1 x per tien jaar. In polder de Dijken gaat het om 1,1 miljoen liter water en is de verwachte frequentie 1 x per 25 jaar, maar de eerste keer dat het nodig was om de Bakkerom in te zetten, maakten we al in afgelopen februari ('22) mee, omdat het met name in het Dwarsdiepgebied te nat werd. En in de Drie Polders gaat het om 1,2 miljoen m3, ook eens per 25 jaar.

Er ligt een beleidsopgave, natuur en water. In 2015 zijn we samen met de streek begonnen schetssessies te maken, om te bepalen hoe de opgave eruitziet. We spraken met gebiedspartners en met mensen uit de streek. In totaal hebben we tussen 2015 en 2017 zo'n 40 schetssessies gehouden, daarna hebben we meer dan honderd keukentafelgesprekken gevoerd om maatwerk te kunnen leveren. Dat kan niet in de schetssessies, dat doe je aan de keukentafel. Uiteindelijk komt er een schets uitrollen en daar moet wat van gevonden worden. PIP staat voor Provinciaal Inpassingsprogramma of een bestemmingsplan, op gemeentelijk niveau, en op provinciaal niveau in een Milieu Effect Rapportage. Uiteindelijk hebben we in 2018 vier inrichtingsplannen opgeleverd, die zijn vastgesteld door de opdrachtgever. Dit zijn zo'n beetje alle projecten die wij op dit moment onder handen hebben.

Dan komen we bij de **Polder de Dijken / Bakkerom**, net boven het Dwarsdiep, de Oude Riet, daar hebben we samen met de bewoners een schets voor gemaakt. Vorig jaar oktober is die formeel opgeleverd en nu is Staatsbosbeheer eigenaar en kan de natuur verder gaan beheren en ontwikkelen. Er is ook een waterbergingsgebied en dat heeft in februari heel goed gefunctioneerd. Het is het mooi om te zien dat plannen die je maakt ook werkelijk tot stand komen. Het functioneerde zoals het moest functioneren, zoals we het bedacht hadden.

Aan **de Drie Polders**, net boven de A7, wordt nu de hand gelegd aan de laatste onderdelen, met name de kade. Zowel in de Drie Polders als in de polder Bakkerom liggen er ook opgaven rond recreatie en toerisme. Die hebben we niet in één keer meegenomen, dit in tegenstelling tot wat ik eerder zei. We zijn nu nog bezig met de uitwerking van die plannen. We werken aan de ontwikkeling van een wandelpad en uitkijktoren in de Drie Polders en hetzelfde geldt voor de Polder de Dijken Bakkerom, zodat je beide gebieden ook kunt beleven, en ook educatief, zodat je kunt zien hoe het vroeger was en wat is er nu. Daar is een werkgroep voor samengesteld die is er op dit moment mee bezig. Deze projecten liggen nu eigenlijk achter ons, behalve dan de poten recreatie en toerisme.

De volgende is **Dwarsdiep/Oude riet**, de Marumerlage is zoals u weet al eerder aangelegd, die is klaar en iedereen vindt het fantastisch, daarachter ligt dan het Dwarsdiep. Het laaggelegen deel van het dal wordt ook ingericht als waterbergingsgebied. We zijn nu in een voorbereidende fase bezig om de planvorming voor een nadere fase in te vullen. Hoe zit het dan met de planning? We zitten hier in de onderzoeksfase, onder meer naar hydrologie, ecologie en milieu, daarnaast wordt tegelijk een werkgroep recreatie en toerisme gestart, over recreëren en hoe we dat dan moeten doen, waar kan dat wel en waar kan niet, waar

zijn conflicterende belangen. Al die onderzoeken leidde samen tot een schetsontwerp. Eind dit jaar moet er zo'n ontwerp liggen, in 2023 gaan we dat schetsboek uitwerken van voorlopig naar definitief ontwerp. Begin 2024 zou dan een begin gemaakt kunnen worden met de uitvoering van fase één van Dwarsdiep.

Opgave recreatie

Dus even inzoomen op 2022, we gaan met name met de streek in gesprek, ook over de opgave recreatie en toerisme, wat is de behoefte en kunnen we dat vanaf het begin nu meenemen. Er komen op korte termijn wandelexcursies in het gebied om met bewoners en gebruikers in gesprek te gaan. Na de zomer denken we een schetsontwerp te hebben. Daarover gaan we dan in gesprek in gebiedsbijeenkomsten.

Voor wat betreft natuur en recreatie: het beleven van de natuur, water en landschap is dus belangrijk. Als we niets doen, gaat iedereen zijn gang, dat wil je niet, dingen mogen elkaar niet bijten, kwetsbaarheden moeten worden ontzien, ook privacy van mensen speelt een rol, dat tegenover openstelling. Wat kan wel, wat niet. Dat is echt maatwerk. Door voorzieningen te realiseren zorgen we ervoor dat het op andere plekken rustiger blijft.

Kiekaaste bij Nieuw Statenzijl

7. Verhalen rond een rivierdal, Joost Eskes, Platform Oude Riet

Mijn naam is Joost Eskes en ik ken het Westerkwartier vooral als bewoner, fietser en wandelaar. Ik ben betrokken bij de Historische Kring Leek en vooral bij dit Platform Oude Riet.

Toen ik me bijna twintig jaar terug als kersvers raadslid moest verdiepen in plannen voor waterberging in polder de Dijken ben ik daar maar es heen gefietst. Na een bezoek aan boswachter Nico Boele voor een gesprek over nieuwe fietspaden in dit gebied trapte ik langs de Beldam terug en constateerde dat dit een prachtig dal was. Op de een of andere manier kreeg ik kort daarna een oud boekje van ene Kloppenburg in handen over de 'Waterstaatkundige ontwikkeling in het Westerkwartier'. Hij had het over 'ottervallei' en 'bevervallei'. Twee simpele woorden die elk een fantastisch verhaal vertellen. Beloften!

Voorstelbaarheid

Het Platform Oude Riet wil zoals u vast weet de bekendheid, zichtbaarheid en voorstelbaarheid van het Oude Riet dal vergroten. Piet Pellenburg en Koos Vos schreven daarover in 2021 een mooie nota. Daarna hebben we geld bij elkaar gekregen voor de bouw van een uitkijk bij Bakkerom. Daar praten we nu nog over een mooie locatie. Onze rol als platform is eigenlijk vooral agenderen, stimuleren en inspireren, kortom opPORren. U vindt al die functies terug op de achterkant van uw programmaboekje.

In de Visienota Recreatie en Toerisme van de gemeente Westerkwartier staat heel veel behartenswaardigs, reden waarom de Raad unaniem deze nota steunde. Er staat ook een opmerking in die ons erg aanspreekt. **'Wat is het verhaal van het Westerkwartier? Wat zijn onze iconen waar we onze verhalen aan kunnen ophangen? Welk rol spelen de verschillende gebieden in het Westerkwartier in dit verhaal?'**

Wat is het verhaal van de Oude Riet / het Westerkwartier?

Het gaat om de verhalen die in samenhang bepalen wie we zijn. Met het begrip 'identiteit' moeten we ook voorzichtig zijn, misschien zijn verschillen wel interessanter dan overeenkomsten. Maar wat is het verhaal van de Oude Riet? En wat draagt die bij aan het verhaal van het Westerkwartier? U kent vast de tv serie die op dit moment loopt die 'het verhaal van Nederland' wil vertellen. Mensen hebben die drang altijd en ze hervertellen dat verhaal voortdurend, telkens weer net even anders. En daar is ook niks mis mee.

Omdat wij de Oude Riet bekender en voorstelbaarder willen maken kiezen we als Platform voor **routes, uitkijktorens en verhalen**. Het afgelopen jaar ontwikkelden we – Piet en Koos – een **vijftal fietsroutes** door het Oude Riet dal en is er op ons verzoek onderzoek gedaan naar **vaarroutes**. Ook werkten w/ze aan de financiering voor een derde uitkijktoren, er staan er al twee in het rietdallandschap. Via de routes en uitkijktorens kunnen we – denken we – het verhaal vertellen van de Oude Riet. Hoe ziet zo'n plaatje er dan uit?

Platform ontwikkelde vijf fietsroutes

Uitkijktorens

Op dit moment staan er twee uitkijktorens langs de Oude Riet. Bij **Marumerlage** staat de 'stins' te pronken. Jammer genoeg is afgezien van bebording, want op deze plek laat zich prachtig vertellen hoe het de Oude Riet hier in de loop van de tijd verging. Het zou ook mooi zijn om hier te vertellen waarom gekozen is voor de naam 'stins'. Vlak bij de **brug over het Dwarsdiep aan de Lietsweg** net voorbij de

Roordaweg staat een tweede **oetkiek** waar al wél het nodige verteld wordt over de nabije natuur. Een derde toren zouden we graag geplaatst zien bij de nieuwe waterbergingslocaties aan de **Bakkerom**. Met diverse leden van het Platform zijn we wezen kijken naar de beste plek hier om een toren aan de dijk te zetten.

Welke andere plekken laten zich nog meer aanwijzen voor een uitkijktoren als **infoplekken** binnen een netwerk van routes die dit gebied straks en deels nu al presenteren?

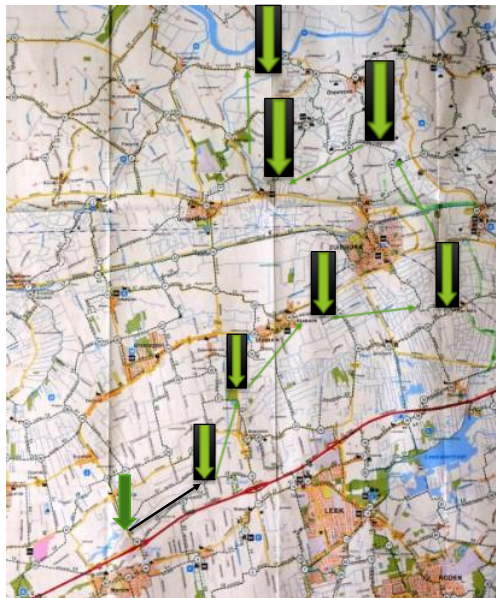
Een **vierde uitkijktoren** zouden we graag geplaatst zien tussen Niekerk en Zuidhorn en **Faan**. Of beter gezegd aan de **Maarsdijk** (betekent dat niet ook zeedijk?) Daar heb je zicht op de inversierug aan de Dijkweg naar het zuiden, naar het oosten stond ooit de borg Bijma met in zijn gloriejaren in de 18^e eeuw een bos, visvijvers en kerk. Hoewel glorie? Hier joeg grietman de Mepsche in 1731 op Sodomieten. In het Westen ligt Niekerk met zijn tufstenen kerk en ooit het Kuzemer klooster. In het oosten prijken Zuidhorn en Enumatil in het weidse landschap.

Routes

De uitkijkpunten liggen op diverse routes.

Het is ook mogelijk een verbindende route te maken.

Maar wat is het verhaal van deze uitkijkpunten?

V.l.n.r.

1. Marumerlage
2. Oude Diep,
3. Bakkerom,
4. Niekerk - Faan
5. Den Horn
6. Noorderburen
7. Heereburen
8. Electra

Verhalen

1. 'Stins'
2. Turf
3. Dijken
4. Kerk
5. Osseweiden
6. Eigenerfde
7. Wierden
8. Waarden

Mogelijke locaties voor uitkijktorens vanaf de bovenloop naar midden- en bovenloop

Een **vijfde toren** zou geplaatst kunnen worden op de al aangelegde heuvel aan de westkant van **Den Horn**. De uitkijkpost geeft naar het westen een breed uitzicht op de inversierug die is gelegen tussen de Westerdijk, Hogeweg (ook een dijk) en de Zuiderweg die naar Zuidhorn (op) loopt. Daarnaast heb je hier uitzicht op Den Horn met zijn oude doopsgezinde 'vermaning' en in de verte de Stad Groningen. Een **zesde toren** ligt een stuk verder naar het noorden aan de Jensemaweg boven **Noorderburen**. Ten

noorden van de pleistocene bodems van de ‘horn’ van Zuid- en Noordhorn duikt hier de Oude Riet weer op. Aan deze oude dijk biedt een toren in het oosten zicht op Den Ham en de Piloersemaborg, in het noorden op Oldehove en Fransum en naar het zuiden op de keileemrug van Zuid- en Noordhorn. Hier speelden zich tal van verhalen af, van de prehistorie tot in onze tijd. Cadeautjes die we alleen maar hoeven in en uit te pakken. De **zevende toren** zien we voor ons iets ten noorden boven **Niezijl**. Hier heeft de Oude Riet zich definitief herpakt en is weer bovengronds gekomen. Hier ziet de torenbeklimmer de rivier vanuit het oosten door het wijde groene land aan komen kronkelen en overziet Noordhorn, Niehove, Kommerzijl en Niezijl in dit land van wierden, dijken en zijlen. Ook hier laten zich tal van verhalen aanstippen en vertellen.

De **achtste toren** zien we dan voor ons bij Electra, of beter gezegd bij **Lammerburen**. We denken dat de bezoeker dit uitzicht op de samenvloeiing van de Kommerzijlsterriet en Reitdiep zal waarderen, net als het kloppende en zuigende gemaal Electra. Naar het westen ziet de bezoeker de inpolderingen van de **Ruigezand** waar de vooruitstrevende Teenstra’s rond 1800 aan werkten. Douwe Marten Teenstra ont-popte zich vanuit dit gebied als boer, koloniaal, slavernijbestrijder, schrijver en vrijmetselaar. Een icoon van het Westerkwartier.

Soorten verhalen

Op deze acht plekken langs de Oude Riet kunnen we die rivier en zijn betekenis zichtbaar en voorstelbaar maken. Maar daar hoeven we het niet bij te laten. Ons voorstel is op elke plek **vier soorten verhalen** te vertellen. De bebording is er voor de eerste lekkere trek, via QR-codes kan de bezoeker nog eens opscheppen uit de pan verhalen over ons gebied.

1. Allereerst zouden we per toren iets kunnen vertellen over wat **er zoal valt te zien vanaf die plek**. Dat is in zo'n weids landschap niet altijd vanzelfsprekend; het verhaal over zoet en zout, de inversie van het landschap, de klink van het veen, de opstreckende verkaveling ... dat verdient enige toelichting. Daar passen ook de huidige natuurwaarden in.
2. Daarnaast het verhaal over wat hier zoal gebeurde. Dat zijn de **algemenere thema's** van dit gebied, bijvoorbeeld van borgen, turfwinning, dijken, kerken, ossenweiden, eigenerfde boeren, wierden en waarden.
3. In de derde plaats moeten we verder gaan dan alleen het landschap en thema's. De meeste mensen willen zich spiegelen aan andere mensen. Daar past een verhaal bij over wie op die plek woonden en wat er zoal aan bijzondere gebeurtenissen plaats vonden. Het Westerkwartier heeft heel bijzondere historische verhalen te vertellen, mooie, minder mooie, maar vaak fascinerende histories.
4. Tenslotte is elke uitkijktoren ook een verwijzer, een verdeelstation: waar kun je nog meer naar toe? Toeristische tips, musea, horeca, pittoreske dorpjes etc...

Dus zou je met een schema als hieronder kunnen gaan werken.

1. wat zie je? (natuur, landschap, rivierschap)
2. Wat gebeurde hier zoal? (thema's)
3. Welke mensen waren hier actief? (iconen)
- a. Waar kun je nog meer naar toe? (tips toerisme, musea, horeca).

En als vijfde kolom: met *wie* zou je dat verhaal kunnen vertellen? Welke partners kies je daarvoor. Met wie ontwikkel je dat? Een schema als hieronder zou de basis kunnen vormen voor een gesprek over de concrete invulling ervan.

Verhalen rond de Oude Riet

	Uitkijkpunte langs Oude Riet	Verhaal 1: Wat is er te zien? (rivier, natuur, landschap)	Verhaal 2: Thema's (algemene verhalen)	Verhaal 3: Specifiek- mensen	Informatie: Wat is er nog meer te doen? Verwijs naar andere 'Parels'	Mogelijke partners invulling thema
1	Manumerfage	Bron Oude Riet, Dras - en hooiland Flora en fauna	Bewoningsgeschiedenis: Marum - heem aan water Kerk, stins - dorp	Klooster Trimunt	Bijv: Schans Frieschepalen Curringeveld	Heemkunde kring Vredewold (HVW), Museum het Rieuw , NDCE, LTO,
2	Oude Diep, Dwarsdiep	Meanders, Petgaten, Schipsloot	Turf / vervening (onland?)	Klooster Kuzemer Mienscheer, Werkverschaffing	Malijske Pad Coendersborg, Molenmuseum en Steenhuis Niebert Klooster Lucaswolde	HVW, Staatsbosbeheer, Museum het Rieuw
3	Bakkerom, Dijkstreek Kret	Bevervallei, Ottervallei, Dijkweg, oude -nieuwe dijken, Flora en fauna	Bedijkings; wassend water. WO II	Luchtoorlog WO II (brug Sebaldeburen), icoon: Bets Renkema (dagboek WO II)	Galerie Roesd, Cazemierboerderij, Museum Niendoord, Adelskerk Midwolde	Museum WO II Grootegast Waterschap
4	Niekerk - Faan	Weids landschap, inversierug, Faan, Zuidhorn, Niekerk	Kerk / religie Proosdij in Niekerk	Verdwenen borg Bijma, bos, kerk	Ludgerkerk Niekerk, molen in Enumatil	HV Aeldakerka
5	Den Horn	Inversierug, Den Horn, Westerdijk en Hoge weg	Ossenweiden / landbouw en handel Paardenfokkerij	Doopsgezinden	Klooster Aduard Kerkje Den Horn en kerkhof Lagemeeden	Dorpsbelangen Den Horn; Collectief West
6	Noorderburen	Horn - Rolder rug Bocht oude Riet Inbraak Lauwerszee	Eigenerfde boeren en hoofdelingen Steenhuizen Humsterland	Icoon: hoofdeling Hiddo Jensema en tovenaars	Piloersewaborg, museum Wierdenland, Allerswaborg,	Hist. ver. Zuidhorn Geb. raad M -H
7	Heereburen	Benedenloop OR, Kommerzijsterriet, Zijlen Wierden (Oldehove)	Wierde Niehove, kerstening, Liudger	Archeologie: Neanderthalers Wie woonden op de wierden	Niehove en Oldehove, Aduarderszijl, Natuurboerderij 'Lammerburen', Wierdenmuseum Ezinge	Nuis archeologie NAD Hist. ver. Zuidhorn Geb. raad M -H Wierdenmuseum Ezinge
8	Electra	Reitdiep, zeedijk, Uitmonding OR Waarden	Inpoldering Ruigewaard, waarden en polders	Icoon: Marten Douwes Teenstra, boer, schrijver, vrijmetselaar	Complex 'Waterwolf', Visserij -museum Zoutkamp	LTO, Collectief West Geb. raad M -H, Nat. boerderij

In schema, een reeks voorstellen voor uitkijktorens langs de Oude Riet

Op deze plek zou een uitkijktoren kunnen komen voor een uitzicht over het Rietdal. Aldus Marijke Meijndert-Boele en Lucas Dijck van de stichting behoud Rietdal.

8. Een uitkijktoren aan de bovenloop van de Oude Riet bij Niezijl, In gesprek met Marijke Meijndert-Boele en Lucas Dijck

‘Op deze plek zou een uitkijktoren kunnen komen’, zegt Marijke Meijndert-Boele. Achter het hek komt de Oude Riet door het vlakke landschap langzaam aan kronkelen. Het fietspad vanaf Heereburen nadert hier de rivier. Iets verderop kunnen we linksaf slaan en de weg vervolgen naar Niezijl. De benedenloop van de Oude Riet is hier op zijn mooist.

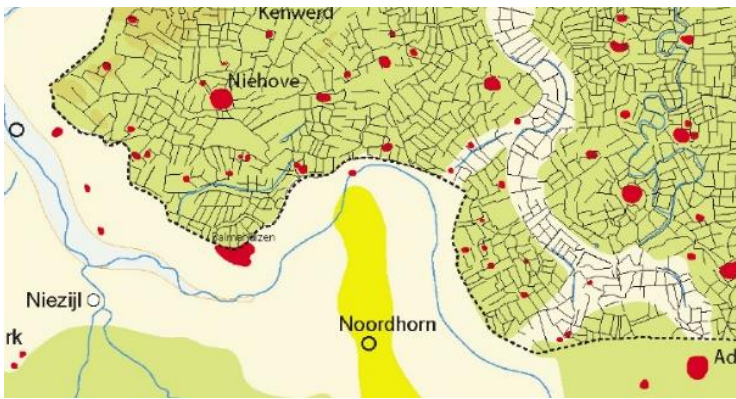
Samen met Lucas Dijck loodst Marijke me op een zonovergoten maartse woensdag langs de bovenloop van het stroomgebied van de Oude Riet.⁷ Bij zo’n uitkijkpunt kun je wandelaars en fietsers vertellen hoe generaties dijken de zee hier op veilige afstand hielden. Ruilverkavelingen en schaalvergroting hebben dit landschap sterk beïnvloed. Toch hoeft de landbouw hier niet te lijden onder kleinschalige investeringen in de beleefbaarheid van het landschap. Behalve een uitkijkpunt zou ook een wandelroute langs de rivier naar Noordhorn – dus in oostelijke richting – echt een pluspunt zijn voor bewoners van deze regio en toeristen.

Benedenloop

Terwijl de *Marumerlage* (bovenloop van de Oude Riet) er alweer een tijdje uitnodigend bijligt en de plannen voor natuurherstel aan het *Dwardsdiep* (middenloop) bijna rond zijn, is het stil rond de benedenloop van de Oude Riet. Dat is dat deel van het beekdallandschap dat zich vanaf Enumatil om de keileemrug van Zuid- en Noordhorn heen krult om tenslotte net ten noorden van Niezijl in de Kommerzijlsterriet uit te monden. Daarom vervoeg ik me bij Marijke en Lucas in Noordhorn. Beiden zetten zich al jaren in voor het landschap rond Noordhorn en omgeving en voor het riviertje de Oude Riet. Dat doen ze via respectievelijk de stichting Behoud Rietdal Noordhorn en de werkgroep Vrienden van Noordhorn en omgeving.

Vroeger waren de boerenbedrijven hier gemengd, naast vee verbouwden de boeren er graan, vertelt Lukas die hier geboren en getogen is. Nu zijn het allemaal melkbedrijven. Marijke en Lukas gidsen me eerst oostelijk het dorp uit naar het *fietspad* richting Den Ham. Halverwege kijken we achterom: het zicht op de contouren van Noord- en Zuidhorn is hier prachtig en de weidsheid van het landschap groots, maar van het oude riviertje is in deze groene vlakte niet veel meer te ontdekken. Aan de horizon zien we bewegende stippen, een stel reeën zoekt beschutting in de open weiden, wat later zien we ze loom op de grond liggen. Misschien genieten ze ook van het zonnetje.

Wij rijden intussen op de *Spanjaardsdijk*. De naam roept herinneringen op aan de tachtigjarige oorlog, maar dat is onterecht want ‘Spanjer of Spanjaard’ zou verwijzen naar eerdere bewoners van dit gebied. Op de inmiddels onverharde weg passeren we op ruime afstand de Piloersemaborg waar je – weten we alle drie – heerlijk kunt eten. Links van ons zien we op de noordpunt van de Horn enorme boerderijen waar lange betonnen toegangswegen naar toe leiden. Eén ervan fietsen we een eindje op. Links en rechts zien we een bescheiden insnijding in het land. Het riviertje de Oude Riet is hier nog net zichtbaar, tam en smal, dat wel, maar toch, er zit zowaar een bochtje in.

Oude loop van de boven- en middenloop van de Oude Riet, de kaart is van Ben Westerink

Slib

Vorbij de borg fietsen we nu in noordwestelijke richting en komen uit op de Jensemaweg. Samen met de Spanjaardsdijk en - naar het westen-, de Frijtumerweg en de Balmahuisterweg heette deze dijk vroeger in zijn geheel 'Oude Dijk'. Ze vormde de begrenzing van het Rietdal en is de zuidelijke bedijking van de voormalige eilanden Mid-dag-Humsterland. Met deze dijk verdegden de eilandbewoners zich tegen

het vloedwater van de Lauwerszee. Dat dit water telkens slib achterliet aan de Oude Rietzijde van de dijk is duidelijk te zien aan het grote hoogteverschil van het land ter weerszijde van de dijk.

Hier ergens jammerde de hoofdeling Hiddo Jensema halverwege de zestiende eeuw dat de vervolging van heksen in deze regio te laks was. Vooral vrouwen waren de dupe. We kruisen nu de *Noordhornerweg*, links ligt *Noorderburen*, het noordelijkste deel van de 'horn' van Noordhorn, zoals Lucas vertelt. Op de glooiingen van deze zandopduikingen vonden lokale archeologen een paar jaar geleden stenen die bewerkt zijn door Neanderthalers. Dat moet meer dan 40.000 jaar geleden zijn, want toen stierf deze mensensoort uit. Aan het einde van de (huidige) Oude Dijk nemen we het fietspad naar Niezijl en zien bij een hekje voor het weiland de Oude Riet dankzij een ijle streep riet op zijn mooist in het landschap liggen. Op het water schrikken wat eenden op van onze komst en fladderen weg.

Anoniem

Via Niezijl steken we de drukke Rijksstraatweg over en fietsen richting Noordhorn. Rechts van ons, bij Okswerd, werd al voor 1250 een dijk aangelegd door de bewoners van deze veenontginningen. We rijden – opnieuw - even de Balmahuisterweg in op zoek naar de rivier. Een kleine verbreding aan de westkant van de weg moeten we zien als een haventje waar scheepjes konden laden en lossen, weet Lukas. Opvallend: nergens kreeg de Oude Riet een naambord. De rivier blijft zo wel erg anoniem. Wij keren terug naar de Rijksstraatweg en fietsen tot bij de Kolk. Hier brak de zee ooit door de dijken. Iets verderop ligt boerderij 'Norrits', een opschrift dat Lucas' vader in 1961 op het huis liet schilderen. De naam verwijst naar de Engelse commandant van het Staatse leger dat hier op 30 september 1581 een nederlaag

leed tegen de Spaanse verdedigers van Noordhorn en de stad Groningen. Als we bijna terug zijn in het dorp tonen Lucas en Marijke me de oude *Heereweg*, die vanuit hartje Noordhorn naast café De Gouden Leeuw naar beneden liep en een zuidelijker spoor volgde dan de huidige Friesestraatweg.

Het gouden riet verraadt de loop van de Oude Riet

Dit is een gebied met oude sporen. Alles pleit ervoor deze rivier weer op te poetsen en te laten blinken. Daarnaast zou het prachtig zijn als er meer ruimte zou komen voor weidevogels en in algemene zin, voor biodiversiteit. Want de weidsheid en ruimte, de stilte en de altijd verre einder bieden kansen aan deze streek, die wachten om verzilverd te worden.

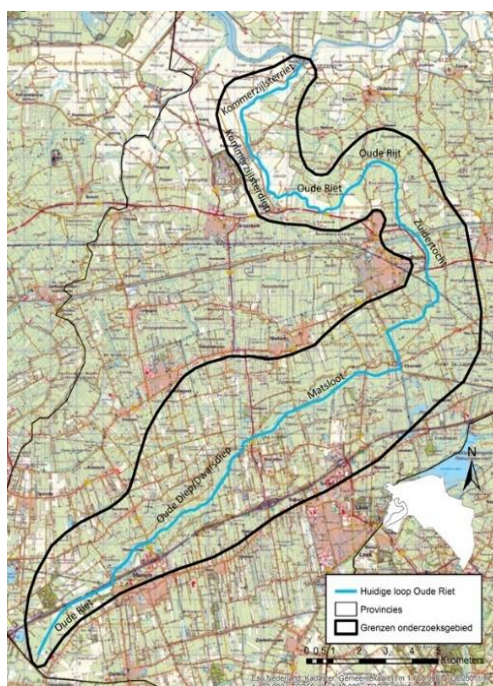
Lisa Schreuder op de Drentse heide

9. Kansen voor cultuurhistorie in het dal van de Oude Riet, In gesprek met Lisa Schreuder

In 2019 studeerde ze af op het dallandschap van de Oude Riet en omgeving. Lisa Schreuder, afkomstig uit Zuidwolde, iets ten noordoosten van de Stad, bracht in haar onderzoek in kaart welke structuren en elementen uit het verleden nog te vinden zijn langs de oevers van de Oude Riet. Wat trekt haar in dit gebied?

‘Wat ik mooi vind aan dit landschap is dat je zo duidelijk contrast ziet tussen de beide landschapstypen van het Westerkwartier. In het zuiden zie je hoe deze rivier door een dal stroomt en is opgenomen in het coulisselandschap. Meer naar het noorden, dus zeg vanaf Enumatil, zie je dat de rivier door een kleilandschap loopt. Ik houd zelf het meest van dat iets Drentsere landschap dat je in het zuiden ziet, omdat je daar dat dal kunt waarnemen. Dat komt ook omdat de rivier door een landschap stroomt dat nog net op het Drentse plateau ligt. Ten noorden van Noordhorn is dat niet meer het geval, daar houdt dat op.’

Lisa studeerde landschaps geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen en onderzocht voor haar masteronderzoek vooral de fysisch-geografische elementen in het zuidelijk en noordelijk Westerkwartier. Daarnaast keek ze naar de kansen voor cultuurhistorische recreatie. Ze concludeerde dat er weliswaar veel elementen uit het verleden zijn verdwenen maar ook veel is behouden. Dan gaat het om afwateringskanalen, diepen, coulissen met elzensingels op de dekzandruggen, de dijken en wierden en natuurlijk, de inversierug (de oude bedding komt hoger te liggen omdat het omliggende veenland inklinkt) en de glaciale (ijstijd) rug van Zuid- en Noordhorn. De menselijke hand uit het verleden is voor een deel ook nog zichtbaar, zoals poldermolens en -structuren, verkavelingspatronen en de coulissen. In haar onderzoeksverslag schrijft ze over dit gebied:

‘Ook vanuit de Provinciale Staten van Groningen (2016) worden delen van het watersysteem van de Oude Riet tegenwoordig als karakteristiek en landschappelijk waardevolle elementen gezien. Het gaat om het stuk van Marum tot Boerakker, Den Ham tot gemaal de Waterwolf, het Hoerdediep en het Niezijlsterdiep. Deze delen hebben volgens de omgevingsvisie 2016-2020 van de overheid nog een natuurlijke waterloop met een kronkelend beloop met hoge natuurwaarde en landschappelijke waarde. Naast de waterlopen zijn ook een aantal dijken, drinkdobben, kolken en schotbalkloodsjes in het Westerkwartier door de overheid in de omgevingsvisie 2016-2020 gemarkeerd als landschappelijk en/of cultuurhistorisch waardevol’. (102)

‘Bij mijn afstuderen heb ik vooral gekeken naar die fysische structuur en daarnaast naar de cultuurhistorische recreatiemogelijkheden. Maar ik heb niet de landschapsarchitect uitgehangen, al zou dat wel heel interessant zijn. Je moet zo’n onderzoek

ook wel inperken.' Kansen ziet Lisa vooral in het zuidelijk gedeelte, omdat zoals gezegd daar het dallandschap nog goed te zien is. In het noorden is de rivier goed zichtbaar maar is het landschap er minder door beïnvloed. De bovenloop van de Oude Riet in het zuiden lijkt wat dat betreft meer op een Drentse rivier, de benedenloop meer op Lauwers en Reitdiep.

Lisa Schreuder, Cultuurhistorische recreatie in het watersysteem van de Oude Riet. Een onderzoek naar de geschiedenis van de Oude Riet tussen 800 en 2018 en de invloed van de omliggende cultuurlandschappen met de mogelijkheden daarvan voor het ontwikkelen van cultuurhistorische recreatie, Groningen 2019.

De foto Haven Balktil, de Oude Riet diende ook voor transport van landbouwproducten, Beeldbank,

Balktil – turf, kermis en negotie

Bij Balktil staat aan het begin van het Dwarsdiep een bijna onleesbaar ANWB-bord uit de midden jaren '90 met deze tekst: „Vroeger werd het Dwarsdiep druk bevaren door schepen met allerlei verschillende goederen. In de boerderij aan de overkant van het water bevond zich tot 1916 een café. Achter op het terrein was de laad- en losplaats. In het brede deel van het water konden de schepen draaien. Later is de losplaats verplaatst naar deze kant van het water en wordt hij in de volksmond 'de opslag' genoemd, er werd pulp, turf, varkens, kunstmest, grind en aardappelen vervoerd. Dat laatste vooral in de oorlog toen de veeboeren in dit gebied verplicht werden grasland om te ploegen en er aardappelen op te verbouwen (scheurplicht) . De jaarlijkse kermis kwam over water aan en ook het schip met 'negotie' (elastiek, garen en band) legde hier aan. De heer Sybinga die in het huis aan de overkant geboren is herinnert zich nog goed hoe hij in zijn jeugd de zeilen van de schepen al van verre zag komen. Op het bord stond een afbeelding van een Turftjalk met een deklust turf.

Natuur - Het land aan weerszijden van het Dwarsdiep is natuurgebied dat in verbinding staat met andere natuurgebieden. In het Beheer van dit gebied wordt geprobeerd het water weer de ruimte te geven en de vervuiling tegen te gaan. Barrières zoals stuwen, dammen en eventuele duikers werden opgeheven of aangepast zodat waterdieren er kunnen passeren. Er ontstaan weer moerassige gebieden en stukken weiland zullen bij een hoge waterstand overstromen.

Tafelgesprek onder leiding van Fokko Bosker

II. Gesprekstafels – achteroverleunen mag niet meer

Aan de diverse tafels kwamen allerlei onderwerpen naar voren. Hier beperken we ons tot een kort verslag.¹ Opmerkingen zijn thematisch bij elkaar gebracht, ze zijn aan diverse tafels uitgesproken.

Naamgeving

Heel eerlijk, weinig mensen weten dat er een Oude Riet bestaat. De diverse namen voor de Oude Riet zijn verwarrend. Wordt het geen tijd voor één naam die al die andere namen vervangt? Of is het juist de

charme van dit beekdallandschap dat er vanuit de historie zoveel namen zijn, net als bij de Drentse Aa?

Historie

Er zijn veel verhalen te vertellen over de Oude Riet en omgeving. Onderduikers, turfschepen op de Riet, de borrels en de armoede. Historische kringen kunnen dat verhaal opduiken. Vertel via QR-codes. Of gebruik een Wikiriet waarop je verhalen deelt. Vanuit archeologie, natuureducatie, dorpsbelangen en historische verenigingen. Andere voorbeelden: Bij Dwarsdiep staat grote lindeboom, die markeert de plek waar vroeger een nederzetting van turfgravers lag.

Educatie

Er zijn veel kansen voor het onderwijs en voor educatie. Voor het basisscholen is er al wel wat, maar voor het voortgezet onderwijs is er in het hele gebied niets.

Vaarrecreatie

Hoe zit het met vaarrecreatie? VR hebben de aandacht van het Platform, maar overheden moeten er werk van maken. Studenten hebben er voor het Platform Oude Riet onderzoek naar gedaan. Inzet zijn extra opstapplaatsen en rondgaande kanoroutes. Het oversteken van het van Starckenborchkanaal hoeft geen probleem te zijn; in Friesland steken kano's ook het Margrietkanaal over.

Wandelen

Op een aantal plekken kan je al goed langs de rivier lopen, bij Oude Diep, Dwarsdiep en straks ook bij Bakkerom en polder de Dijken. Elders hangt het af van eigendomsrechten; als ze van boeren zijn moet je met hen afspraken maken. Dat kan bijv. in combinatie met waterberging of stikstofregelgeving of waterkwaliteit. Akkerboeren moeten van Brussel al stroken uitsparen om te voorkomen dat bestrijdingsmiddelen in het water terecht komen. Gebruik die stroken voor natuur- en recreatieve doelen.

De Oude Riet in het Noordelijk Westerkwartier

Houdt het Platform zich ook bezig met de Oude Riet in het noordelijke Westerkwartier? Een van de voorstellen is om langs Matsloot en Oostertocht de oevers schuin te laten aflopen. Dat maakt de rivier beter zichtbaar. Daarnaast willen we ook in het noordelijk deel uitzichttorens plaatsen die het verhaal van rivier en streek vertellen. Boven Niezijl kun je deels al pal langs de Oude Riet wandelen. Het zou mooi zijn als hier een laarzenroute zou komen, zowel in het noorden als zuiden ontbreken soms nog verbindingspaden (resp. tussen Meedenerweg en Zuiderweg in het noorden en tussen Kret en Dijkstreek in het

¹ Dit is een korte verslaglegging. Een uitgebreide samenvatting is op te vragen bij het Platform Oude Riet, info@ouderiet.com

Luchtfoto van de Oude Riet ten westen van Noordhorn

zuiden). Voor het noordelijke Westerkwartier is verder de Gebiedsraad Middag-Humsterland belangrijk. Een verschil is wel dat het noordelijke deel meer dan het zuiden agrarisch gebied is.

Uitkijkpunten

Kun je bij het realiseren van de informatievoorziening rond de uitkijkpunten, behalve naar het verleden, in de historie, ook naar de toekomst kijken? De oorspronkelijke ontginning leidde tot waterproblemen maar ook tot oplossingen; kun je in het kader van toerisme en beleef-

baarheid dat ook als rode draad nemen, dat waterrampen kunnen worden omgezet in kansen? Daarover laat zich goed een verhaal vertellen. Verwijs ook naar kleine lokale musea en lokale partijen als bijv. Fredewalda in Tolbert, het archeologisch museum Geert Venema en de NAD in Nuis. Je kunt verhalen ook in filmvorm vertellen.

Kommerzijlsterriet

Het Kommerzijlsterriet stroomt nu bij Electra uit in het Reitdiep, maar vroeger liep hij halverwege tussen Kommerzijl richting Lauwerzijl en daar liep hij het Lauwersmeer in, toen Lauwerszee. Op die plek zou je ook wat kunnen doen. Gebruik de juiste termen: het gemaal de *Waterwolf* van het voormalige waterschap *Electra* is gelegen te *Lammerburen*, de wierde die daar vlakbij ligt heet de *Lamer*.

Organisatievorm

Hoe kunnen we het Platform versterken? Anders dan de Gebiedsraad Middag-Humsterland is de structuur van het Platform Oude Riet losjes. We hebben, zeker na de coronatijd, nieuwe ambassadeurs nodig om slagkracht te kunnen ontwikkelen. Extra handen voor allerlei deelprojecten en gesprekken.

Contacten

De buurtschap Hamrik wil verhalen over de eigen buurt vertellen; kan dat via het Platform? Behalve de historische verenigingen zijn ook de diverse Dorpsbelangen belangrijk. Als platform moeten we hen informeren en raadplegen.

Marketing

Oude Riet is nog veel te onbekend, hoe promoot je dit gebied en voor wie? Routebureau (Jos Bosma) biedt aan om bestaande fietsroutes van Platform op te nemen op hun zoekpagina. Maar liefst 2800 ha grond krijgt een natuur/water bestemming aldus Prolander. Waarom geen nationaal park Oude Riet? Verbind met Lauwersmeer en Reitdiep, vergroot de schaal. Middag-Humsterland heeft een beschermde status, zou het Rietdal die status ook kunnen verwerven?

Plenaire terugkoppeling van de tafels

Henk Hulshoff, LTO, vond het lied mooi dat we aan het begin zongen, dat boer en burger moeten groeien. Is voor dit verhaal essentieel. Er verandert van alles in de landbouw, we zijn ook bezig met *natuurinclusief* boeren en ik denk dat we moeten kijken naar **koppelkansen** dat die boer iets kan gaan doen met natuurbeheer en dat soort dingen. In het zuidelijk deel kan dat volop (...), dus dat vind ik niet zo spannend. Het gedeelte daarboven is actief landbouwgebied, dat is andere grond, nooit bestemd voor EHS, omdat het voor landbouw heel aantrekkelijk is. Als je voor die bedrijven koppelkansen kunt maken heb je voor die bedrijven een **win-win situatie** en ik denk dat de boodschap moet zijn. Niet alleen

kijken naar natuurontwikkeling. Ik vond het wel mooi, de laatste spreker had het over **uitkijktorens** en dan ga je het verhaal over het gebied vertellen, je gaat niks veranderen, je gaat het verhaal vertellen, het ontstaan, wat er gebeurd is, hoe het met de boeren gegaan is, dan heb je van die historische ijkpunten. Geef dat aan, vertel dat verhaal, dan verander je niet iets wezenlijks in dat gebied, maar je gaat het wel een naam geven. **Willem Foorthuis**: we willen het graag operationeel maken, daar doen we graag aan meewerken, nodig ons uit, betrek ons erbij, dat doen we graag.

Wethouder Hielke Westra: de Oude Riet is natuurlijk een drager en fundament in ons landschap en tegelijkertijd herkennen we allemaal de onderdelen van de OR, Marumerlage, Middag-Humsterland, maar de Oude Riet noemen we nog te weinig. Naamgeving is nog te **onbekend**. Waar praten we over de Oude Riet? In het zuiden met de gebiedscommissie Zuidelijk Westerkwartier, in het midden niet eens met heel veel clubs, in het noorden met de Gebiedsraad. Het is allemaal veel te gesegmenteerd. Dan is er nog de zoektocht naar waar de **regie** moet liggen. Ik denk dat we dat moeten meenemen, bij gemeente en provincie moet de regie liggen. Dat is wat ik meeneem van vanmiddag.

Wethouder Bert Nederveen; twee persoonlijke noten. Mijn moeder heet Riet en ze is 83, maar met Oude Riet hoef ik bij haar nog niet aan te komen. Tweede is dat ik net als Nico uit de Alblasserwaard kom, ben een jaar of 30 geleden verhuisd naar het mooie WK en de Oude Riet kreeg voor mij pas echt betekenis toen er in Noordhorn plannen waren om de rondweg te laten kruisen met de Oude Riet. En ik zie Marijke Meijndert-Boele daar zitten en wat mij betreft is Marijke de **moeder van het Rietdal**, ik had nog nooit van het *Rietdal* gehoord, wel van de Rietzee, maar dat komt uit de Bijbel. Toen – tijdens de discussie in Zuidhorn in 2008 over de aanleg van een rondweg om Zuid- en Noordhorn, red. - is het Rietdal echt gaan leven voor mij. Hoewel ik toen politiek gesproken een andere mening was toegedaan ben ik

blij dat de rondweg aan die kant is komen te liggen en dat we aan de noordkant van Noordhorn nog van de overblijfselen te kunnen genieten. Oud-wethouder **Jan Oomkens** uit het publiek ‘mooi om dat te horen!’ (gelach). **Bert Nederveen**: laat ik dan maar niet vertellen hoe de partij van Jan daar toen over dacht.

Nederveen: Ik denk dat iedereen hier in de zaal overtuigd is van de kwaliteit van het landschap in het Westerkwartier, de houtwallen in het zuiden, de wierden in Middag Humsterland en vooral het Rietdal daartussen. En ook dat er veel clubs zijn die daar er heel enthousiast over zijn. Als het aan mij ligt en ik denk echt dat het de hoogste tijd is, gaan we in de komende vier jaar voor het hele Westerkwartier echt aan de slag met landschapsvisie of landschapsbeleidsplan, gaan we er echt voor zorgen dat duidelijk wordt, welke delen we nu moeten beschermen, welke delen we verder moeten ontwikkelen en hoe we dat zichtbaar maken.

Ik wil me er hard voor te maken om dat in een bestuurs- of raadsakkoord of wat dan ook te krijgen, dat is één; twee, hoe gaan we verschillende clubs daarbij betrekken? Beetje moeilijk voor mij want ik ben er negen maanden uit geweest en in die maanden is het platform natuur en landschap bezig geweest om een andere status te krijgen. Dat is tot nog toe niet gelukt maar zij houden van hetzelfde als wij, namelijk van het landschap. Ik wil dus met dat landschap aan de slag gaan en daar iedereen bij betrekken want we kunnen dat als overheid niet alleen doen maar dat we maximaal gebruik maken van al die kennis en liefde over het landschap. **Bert Nederveen**: ‘Nico kom maar op met die haam! Luid applaus!’ (Nico Boele legt Bert de haam om de nek)

Luchtfoto Marumerlage, 2021

III. De geschiedenis van beekdallandschap de Oude Riet

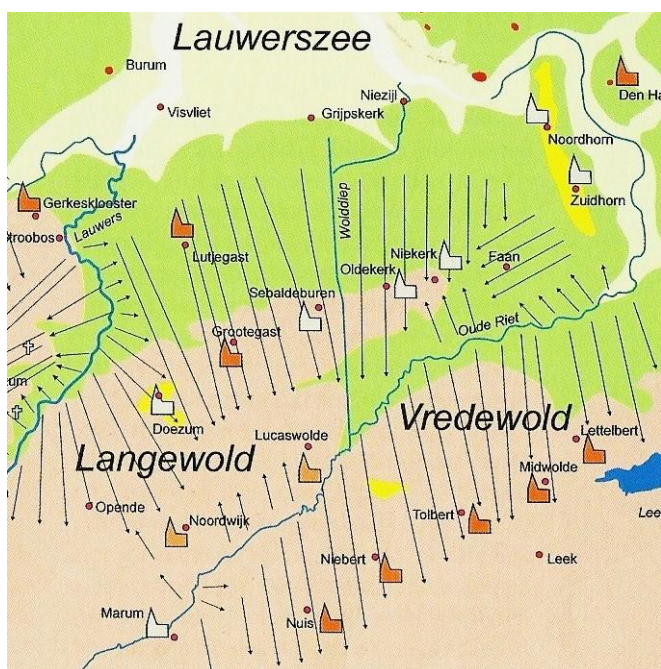
Wat betekent het stroomdallandschap van de Oude Riet voor het Westerkwartier? Wat heeft deze beek te maken met de geschiedenis van de dorpen die zijn ontstaan op en tussen de zandruggen van Langevold en Vredewold? In deze tekst presenteert Geert Hadders zijn kijk op deze geschiedenis. Sinds een aantal jaren weten we hoe belangrijk de rivieren waren bij dat inrichtingsproces van land en dorpen. In het Westerkwartier ging het dan om de Lauwers en vooral de Oude Riet.

In een serie artikelen voor 'Historisch Leek', het kwartaalblad van de Historische Kring Leek en omstreken, beschreef Geert Hadders die 'nieuwe kijk'.⁸ In die artikelen, 'Adieu gemeente Leek, dag gemeente Westerkwartier', die we hier licht bewerkt mochten overnemen, laat Hadders zien hoe de Oude Riet de inrichting van dit landschap met zijn 'gasten' en venen beïnvloedde en voor de toekomst, dat de rivier de gemeente Westerkwartier *opnieuw* kansen biedt.

Geert Hadders is vanaf de oprichting van de *Historische Vereniging Leek en omstreken* in 1986 actief in deze vereniging. Als redacteur van het kwartaalblad bepaalt hij in niet onbelangrijke mate het gezicht van de vereniging. Ook schreef Hadders de afgelopen 25 jaar een reeks boeken over onder andere de turfwinning in het zuidelijk Westerkwartier, wijk de Wolfeschans in Leek, de schansenoorlog in de zestiende eeuw en over de vroegste geschiedenis van het dorp Tolbert.

De Oude Riet in het Westerkwartier - weer op weg naar volle glorie? door Geert Hadders

Het Westerkwartier bestaat voor een groot deel uit zandruggen, of 'gasten', en daar tussen gelegen laagten met daarin riviertjes en beken. Er zijn twee grote en drie kleinere gasten, waaronder die van Noord- en Zuidhorn. *Langewold* is één van de twee 'grote' gasten en is in de middeleeuwen vanuit vier richtingen in gebruik genomen (hierna: gekoloniseerd), zoals de pijlen op onderstaande kaart richting Opende tot aan Faan tonen. *Vredewold*, die andere 'grote' gast, heeft zijn oorspronkelijke nederzettingenpatroon grotendeels aan één enkele rivier te danken: **de Oude Riet**. Dat geldt vanaf de bron voor respectievelijk Marum en voor de dorpen vanaf Nuis tot aan Lettelbert en Oostwold.

Al voor het jaar 1000 begon de 'kolonisatie' van de wolden van het Westerkwartier. Vanaf de rivieren trokken boeren de venen in, groeven sloten, legden akkers aan en bouwden boerderijen en kerken. Uiteindelijk ontstonden de lintdorpen van Langewold en Vredewold. De pijlen staan voor de richting waarin de boeren het land introkken. Met dank aan Ben Westerink.

Nienoordse hoogveen ontstane plaatsen ontwikkelden zich vanaf de zestiende eeuw of later als gevolg van het graven van de eerste veenkoloniale vaart ten behoeve van commerciële turfgraverij in de latere provincie Groningen: het *Leekster Hoofddiep*. Na voltooiing omstreeks 1555 heette dit eerst overigens *Nieuwe Schipsloot*. In deze bijdrage gaat het vooral om de dorpen op de zandruggen van het Westerkwartier die in de volle middeleeuwen, dus vanaf ongeveer het jaar 1000, tot ontwikkeling kwamen. Vooral Langewold en Vredewold dus.

Een *nieuwe* kijk op een *oude* kolonisatie

Zo zou de tegenwoordige belangstelling voor de Oude Riet ook genoemd kunnen worden: een *nieuwe* kijk op een *oude* kolonisatie, vestiging dus van boeren in eerder onbewoond gebied. *Nieuw* staat hier voor recentere inzichten voor de oorspronkelijke 'permanente' bewoning in de wolden. Die kolonisatie

De kaart hiernaast van Ben Westerink, actief in onder meer de Historische Vereniging Ubbega (omgeving Adorp, Sauwerd, Wetsinge), laat zien hoe de landschappen Langewold en Vredewold in de middeleeuwen vanaf de rivieren ingericht raakten. Dat proces begon al voor het jaar 1000 maar zou vooral in de elfde en twaalfde eeuw snel in omvang toenemen. De eerste boeren kwamen wellicht uit het wierdengebied. Het boven en ten oosten van Noordhorn gelegen Middag-Humsterland werd al vanaf pakweg 600 voor Christus bewoond. Ook de bewoning van de gast van Zuidhorn en Noordhorn gaat terug op de vroege middeleeuwen, of wellicht, zo blijkt uit recente vondsten, op de Romeinse tijd en zelfs prehistorie.⁹ Marum bestond ook al in de vroege middeleeuwen en profiteerde ongetwijfeld van de ligging zo dicht bij de Oude Riet.

Andere plaatsen zijn juist veel jonger, zoals kruisdorp Leek en veenkoloniën Zevenhuizen, Jonkersvaart en De Wilp. Deze in het

vond in Vredewold plaats vanaf de zuidoever van de *Oude Riet*; dus niet vanaf de zandrug/gast waarop de dorpen tegenwoordig liggen, maar vanaf de rivier als levensader. Een van die nieuwere inzichten is dat er sprake was van één of meerdere *opschuivend(e)* bewoningslint(en). Voor Langewold was ook de Lauwers van groot belang.

Wat moeten we verstaan onder '*opschuivend*'? Toen de eerste kolonisten, of boeren, vanaf de Oude Riet de lege, zompige wolden introkken, troffen ze natte en venige gebieden aan. Om het land te verbeteren en droge voeten te krijgen, groeven ze sloten en kanaaltjes haaks op de Oude Riet. Ze konden nu op droogvallend veen akkerbouw gaan bedrijven maar lang duurde dat niet. De ontwatering zorgde voor een inzakkende bodem. Die klink leidde ertoe dat de boeren verder de natte venen/wolden introkken, waar dat proces zich herhaalde. Een geluk bij een ongeluk was dat de klink ook een aantal 'gasten' - dus eerst nog overveende keileemruggen - van veen bevrijdde zodat deze bewoonbaar werden. Op die zandruggen van Langewold en Vredewold (maar ook van Roderwolde en andere woldgebieden in Friesland, Groningen en Holland) streken de immigranten definitief neer. De trek door de venen kwam tot stilstand. Op de zandruggen ontstonden de linten met dorpen in Langewold en Vredewold.

De laatste tijd staat de Oude Riet ook om andere redenen weer in de belangstelling. Met de vorming van de gemeente Westerkwartier op 1 januari 2019 kwam het totale stroomgebied van het beekdallandschap de Oude Riet in deze ene gemeente te liggen. Niet meer 'opgedeeld' in meerdere gemeentes en ook nergens een gemeentegrens meer zoals ooit tussen de toenmalige gemeentes Grijskerk, Oldehove en Zuidhorn. De Oude Riet oogt soms niet meer dan een alledaags stroompje, dat net als vele andere waterloopjes hier en daar gekanaliseerd is (Dwarsdiep, Matsloot). Omdat de betekenis van deze koloniatiedrager steeds groter wordt, loont het de moeite deze rivier aan een nadere beschouwing te onderwerpen.

De loop van de Oude Riet vanaf de bron op de Scheiding tot de uitmonding in het Reitdiep bij Lammerburen (afbeelding uit 'Plan Dallandschap Oude Riet' van Koos Vos)

Oude Riet: levensader voor het Westerkwartier

De Oude Riet was op drie manieren een levensader. In de eerste plaats omdat de wolden vóór de kolonisatie alleen over water betreedbaar was (vaarwater). In de tweede plaats boden de oeverwallen van de Oude Riet de eerste vestigingsmogelijkheden om van daaraf verder het laagveenmoeras in te trekken. Tenslotte bood de rivier – althans tot de eerste dijk aanleg en andere waterstaatkundige ingrepen omstreeks het jaar 1000 – de enige mogelijkheid om het overtollige moeraswater uit de wolden naar de (Wadden)zee af te voeren. Zonder die afvoer geen levensvatbare kolonisatie! De eerste boeren groeven in het laagveenwoldgebied parallelle sloten die op de Oude Riet uitwaterden om hun landerijen betreedbaar, bewerkbaar en vruchtbaar te houden. Zo ontstond een soort landschappelijke *streepjescode* die je op kaarten nog altijd goed kunt zien.

In veel opzichten lijkt de Oude Riet op de rivier de Hunze die ten oosten van de Stad Groningen stroomt. Die vond zijn oorsprong in de hoogveengebieden rond Emmen en Odoorn. Van daaruit stroomde de Hunze onder verschillende namen naar de Waddenzee en was ooit de belangrijkste levensader voor de stad Groningen geweest. Voor wat betreft de Oude Riet is het allemaal wat kleinschaliger. Maar niet

minder belangrijk. Vanaf de toenmalige hoogveengebieden op de grens tussen de latere provincies Groningen en Friesland, stroomde het water van de Oude Riet in noordoostelijke richting. De rivier passeerde de zandrug Noordhorn-Zuidhorn aan de oostkant – deze rug bleef vrij van veen –, om boven Noordhorn/Noorderburen naar het westen uit te stromen in de Lauwerszee. Dat laat de kaart van Westerink mooi zien. Tegenwoordig slingert de Oude Riet richting Niezijl om daarna verenigd met Niezijlster- en Hoerediep richting Kommerzijl te krommen, om uiteindelijk bij Lammerburen in het Reitdiep uit te komen.

Zeven kenmerken van de Oude Riet:

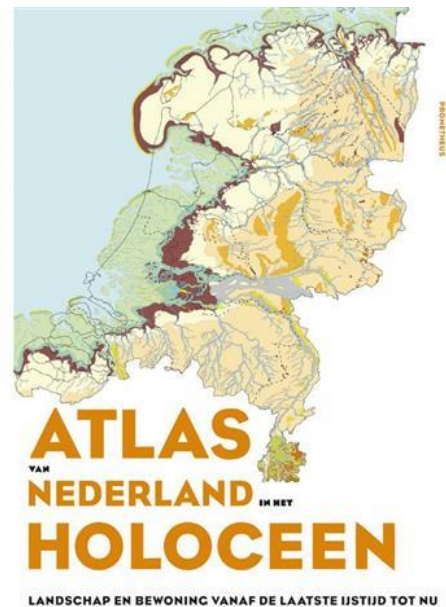
- I. De *oude* historie; de rivier bestaat al zo'n 11.000 jaar.
- II. 'Als het kind maar een naam heeft': Per deelgebied kreeg het water een andere naam, Oude Riet, Oude Diep, Oude AE etc... Daarin weerspiegelt zich een (veld)namenstructuur.
- III. 'Ontginning in fasen' – het voorbeeld van Tolbert
- IV. 'Reconstructie van het brongebied' – meerstallen rond Trimunt
- V. 'Van alle markten thuis' slaat op de diverse samenstelling van het rivierwater en de doorstroomde bodemsoorten in het huidige Westerkwartier.
- VI. 'De Oude Riet in dienst van de mens'; toegespitst op eeuwenlange functionaliteit.
- VII. 'De mens in dienst van de Oude Riet'. Er zijn evenwel lichtpunten!

We vervolgen dit verhaal nu aan de hand van deze zeven kenmerken.

1. Historie: de Oude Riet vanaf 9000 v. Chr.

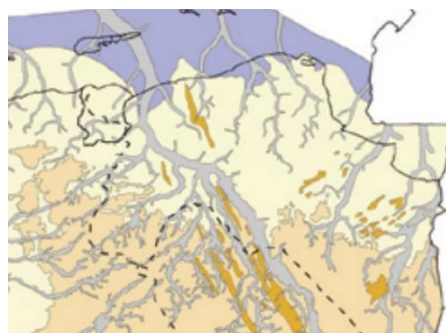
De historie van dit riviertje gaat minimaal 11.000 jaar terug, zoals blijkt uit de kaart '9000 v.Chr.' in de *Atlas van Nederland in het Holoceen*.¹⁰ Deze atlas toont een elftal landkaarten van het landschap zoals dat zich vanaf 9000 voor Christus ontwikkelde. Wat betekende dat telkens voor de Oude Riet? Behalve het jaartal dat bij het kaartbeeld hoort, noemen we ook de in de atlas vermelde kaarttitel. Dat werkt (soms) verduidelijkend.

1. '9000 v.Chr. *Het klimaat warmt op*'. In de IJstijden waren grote delen van de Noordzee drooggevallen. Maar met het opwarmen van het klimaat zo'n 12.000 jaar geleden smolt het ijs en stroomde 'Doggerland', zoals de Noordzee van toen tégenwoordig vaak genoemd wordt, geleidelijk aan over. Op kaart 1 zijn de riviervlaktes van de Hunze en de Oude Riet zichtbaar in de vorm van beekdalen in een dekzandgebied. Die van de Oude Riet liep vanuit het zuidwesten van het nog niet gemarkeerde Westerkwartier met een boog ten oosten van de zandrug NH/ZH het beekdal van de Hunze in. De huidige richting was toen al zichtbaar.
2. '5500 v.Chr. *Het water stijgt*': Aan de randen van de beekdalen van zowel de Hunze als de Oude Riet vond een eerste veenvorming plaats.
3. '3850 v.Chr. *Het veen breidt zich uit*': De veenranden werden breder. Een deel van de riviervlakte van de Hunze bevond zich inmiddels binnen het getijdengebied. Langs de gehele riviervlakte van de

Oude Riet tot aan de latere provinciegrens tussen Groningen en Friesland – daar waar de Oude Riet ooit ontsprong – was veenvorming zichtbaar.

4. *'2750 v.Chr. De kustlijn sluit zich'*: De veenstroken in de riviervlakte van de Oude Riet werden breder. De Hunze was inmiddels zo goed als overveend, d.w.z. onder het veen verdwenen; de riviervlakte van de Oude Riet nog niet.
5. *'1500 v.Chr. Nederland raakt overveend'*: Heel het gebied van het stroomdal van de Oude Riet was nu ook onder het veen komen te liggen, al waren er ook wat uitzonderingen, bijv. enkele hoger liggende dekzandkoppen op de grens met het tot bij Dokkum doorlopende Drents Plateau.
6. *'500 v.Chr. De mens werpt terpen op'*: Nu was de Oude Riet op de kaart verworden tot een 'kronkellijntje'; een riviertje in veengebieden.
7. *'100 n.Chr. Gaten in de kust'*: Er veranderde voor de Oude Riet niet veel ten opzichte van 500 v.Chr.
8. *'800 n.Chr. De zee is terug'*: Het veen rond de niet-overveende zandrug Noordhorn-Zuidhorn was door zee-inbraken vanuit de Lauwerszee 'opgeruimd'. De Oude Riet voerde bij eb veenwater af naar zee, terwijl de zee bij vloed diep het Westerkwartier in stroomde. De Oude Riet veranderde dus in een getijdenrivier. Tot voorbij Boerakker zette de zee in het beekdal klei af!
9. *'1500 n.Chr. De mens maakt het landschap'*: Het getijdengebied werd bedijkt. De Oude Riet werd daarmee enigszins bedwongen.
10. *'1850 n.Chr. De menselijke 'natuur'*: Van een getijdenrivier was door de aanleg van dijken en sluizen geen sprake meer. Veel veen was verdwenen, hetzij door de natuur, hetzij door menselijke ingrepen.
11. *'2000 n.Chr. Een door de mens geschapen land'*: De zichtbare waterloopjes zijn blauwe kronkellijntjes of blauwe streepjes geworden: rivieren of kanalen. Het 'einde' van een ontwikkelingsgang die 11.000 jaar geleden al begon. Daarmee is niet gezegd dat alles bij het oude blijft. Als het goed moet blijven gaan, zal er ingegrepen moeten worden. Wat de mens de Oude Riet hier en daar 'heeft aangedaan', zal waar mogelijk hersteld moeten worden.

Uitsnede kaart 1, situatie 11.000 jaar geleden (9000 voor Chr.) in onze streken volgens Vos, https://www.deltares.nl/app/uploads/2015/06/000_UITN_Peter_Vos_brochure.pdf

II. Naamgeving: 'Als het kind maar een naam heeft'

Stel, de beek de Oude Riet had onder deze naam in Drenthe gestroomd, dan was hoogstwaarschijnlijk iedere 'bijbehorende' dorpsgemeenschap ook 'deelgenoot' gemaakt in de naamgeving. De *Drentse Aa* is bijvoorbeeld de benaming voor de gehele rivier; van bronnen tot en met benedenloop. Onderdelen daarvan heten Andersche Diep (bij Anderen), Gasterensche Diep (bij Gasteren), enz. Terug geredeneerd naar het Westerkwartier had elk dorp zijn eigen naam kunnen geven aan de Oude Riet. De volgende 'oorden' zouden dan, als we ons beperken tot Vredewold, hoogstwaarschijnlijk een eigen deelnaam hebben gehad. Bijvoorbeeld Trimunter Diep, Haarster Stroom, enz. Als achtervoegsel zou 'Diep' gekund hebben, maar ook 'Aa', 'Ee' of 'Stroom'. 'Riet' bewaren we voor het totale traject van het beekdallandschap, dus vanaf Trimunt tot aan Reitdiep.

Dat de werkelijkheid anders uitpakte en toponiemen in de naamgeving zeer schaars zijn, blijkt uit de volgende opsomming. Achter iedere naam staat een jaartal, gerelateerd aan een eerste vermelding die op een kaart of in een atlas is gevonden. Dat wil niet zeggen dat er geen oudere of andere namenbronnen zijn. De keuze van de schrijver is immers subjectief.

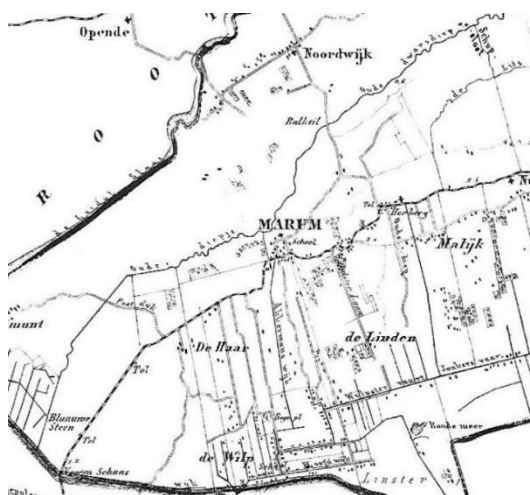

De Oude Riet ten noordoosten van Marum in 2000

‘Een Oude Riet-namenlijst’

Van de bron tot de monding gaat de Oude Riet onder diverse ‘deelnamen’ schuil. Enkele trajecten hebben geen naam en sommige meer dan één. De lijst is gebaseerd op diverse bronnen die zijn opgenomen in de eindnoot.¹¹ We onderstrepen de namen.

1. Olde of oude diep (1724-1727) en Oude diep (1758) bij de bron ten zuiden van Trimunt; vlak voor de grens met Friesland;
2. Oude diepje (1867; kaart Marum) van ten westen van Marum tot aan de Balktil in de weg naar Noordwijk (zie ook 3);
3. Het Dwars Diep (1819-1829) ten noorden van Marum. Het is net alsof de Oude Riet daar begint;
4. Oude dwarsdiep (1867; kaart Marum; met kleine letter d geschreven) van Balktil tot aan het Wolddiep ten westen van Boerakker;
5. Oude Aa (1867; kaart Marum) van Wolddiep tot aan de gemeentegrens van Leek;
6. Matsloot (1867; kaart Leek) vanaf de gemeentegrens van Leek tot aan de Mensumaweg. Op de kaart van Leek krijgt ‘Oude Dwarsdiep’ in dezelfde gemeentekaartenatlas wel een hoofdletter D;
7. Het oude Maar (1819-1829) tussen Boerakker en Enumatil;
8. Wolddiepje (1867; kaart Leek) van de Mensumaweg tot aan Enumatil. Het Wolddiep is nu de gegraven waterlossing vanuit de Oude Riet in noordelijke richting. Dezelfde benaming voor dit stukje Oude Riet van west naar oost is derhalve eigenlijk onjuist;
9. Hamster Wetering (1819-1829) ten oosten van Zuidhorn en Noordhorn (zie ook 10);
10. Zuidertogt (1867; kaart Zuidhorn) ten oosten van Zuidhorn, die elders de benaming Zuidhorer Zuidertocht heeft gekregen;
11. Oude Rijt (1867; kaart Zuidhorn) ten noordoosten van Noordhorn tot en met ten noorden van Niezijl;
12. Oude Riet (1867; kaart Oldehove) boven Niezijl;
13. Kommerzijlster diep (1819-1829) van Niezijl tot en met de monding in het Reitdiep; toen nog Groninger Diep genoemd.

Detail van de gemeentekaart van Marum uit 1867 met daarop links en rechts van Marum ‘t Oude diepje’ en ‘Oude dwarsdiep’.

De betekenis van veld- en waternamen

De Oude Riet, waar kan die naam vandaan komen? Het meest voor de hand liggend is dat er ooit sprake was van de benaming ‘Riet’ (en/of ‘Rijt(h), Ryt(h)'). Een naam die eerste bezoekers of latere bewoners eraan gaven. Er schijnt een oud geschrift te zijn waarin vermeld wordt dat de proost van Aduard, waarvan de kloosterlingen sinds 1192 in Aduard en omstreken actief waren, het onherbergzame, woeste en natte gebied van Vredewold alleen kon bereiken via de ‘Ryth’.

Veldnamen komen uitgebreid aan de orde in het boek: Elerie H., Spek T, *Van Jeruzalem tot Ezelakker. Veldnamen*

als levend erfgoed in het Nationaal Landschap Drentsche Aa (Utrecht, 2009). Wat zeggen zij over de Oude Riet, (Rijt(h), Ryt(h))?

- De *Oude Riet* is de benaming voor de afvoer van overtollig veenwater uit het veenmoeras dat zich onder invloed van zeespiegelstijgingen na de laatste ijstijd tussen de zandruggen Langewold en Vredewold had gevormd
- *Riet, rijt(h), ryth* – het element riet verwijst overwegend naar een veenachtige moerassige plek in het land. Het ligt voor de hand aan te nemen dat het met de rietplant te maken heeft. Het kan daarbij ook om een wateraanduiding gaan die ‘stromen’ betekent. Hetzelfde achtervoegsel komt ook voor in S(Z)warte Riet. Zwart slaat hier op Swet(te), hetgeen ‘grens’ betekent zoals bij Zwartemeer of de Zwartendijk.
- De *Oude Riet* kent als oorspronkelijke afvoerstroam van overtollig veenwater verschillende achtervoegsels in de benamingen: *Ee, Aa, Diep(je), Sloot*.
- *Aa, Ee* – het element ‘Aa’ (of ‘Ee’) is familie van het Latijnse woord ‘aqua’ en betekent ‘water’. Vanaf de vijfde eeuw werd het in Nederland enkele eeuwen gebruikt om natuurlijk stromend water, een beek of kleine rivier te benoemen.
- Diep – een diep of diepje is in Drenthe vaak een beekje dat uitkomt in de Drentse Aa of een andere ‘hoofdrivier’. Wat naamgeving betreft verandert deze per dorpsgebied waar ze doorheen stromen: Steenberger Diepje, Lieverse Diepje, Peizerdiep, enz. Zo kon een en dezelfde beek meerdere namen hebben. In andere delen van Nederland gaat het bij ‘diep(je)’ vaak om een gegraven watergang.
- In de *Oude Riet* worden bepaalde trajecten *Diep(je)* genoemd. Wat betreft het *Wolddiep*, dat ten westen van Boerakker in noordelijke richting is gegraven, is dat duidelijk. Dat is een in 1385 door mensenhand gelegde waterloop richting het *Hoerddiep* bij Grijpskerk. Met het graven van het Wolddiep kwam er verbetering in de slechte ontwatering van Langewold en Vredewold. Een lange omweg van het water werd duidelijk verkort; wellicht de eerste aanzet tot gereguleerde afwatering, bedoeld om te komen tot ontginning van de veenkussens tussen de *gasten*.
- De *diep*-trajecten in de *Oude Riet* kunnen met stromen te maken hebben gehad, maar evenzo goed met menselijk ingrijpen. De *Matsloot* bijvoorbeeld is een gedeelte dat de sporen van menselijk ingrijpen duidelijk meedraagt: de bochten zijn er zo goed als uit en er is een dijktracé waar te nemen op een hoogtelijnenkaart.

Nog even iets over de column van dichter en streektaalkenner Tonko Ufkes in het Dagblad van het Noorden van 3 december 2018. Daarin maakte hij enkele (terechte) opmerkingen over de schrijfwijze van het *Reitdiep* als grensrivier. *Reitdiep* is niet alleen de streektaalnaam in het Westerkwartiers, maar ook de officiële naam. Het is dus niet op zijn Hollands zoiets als ‘Rietdiep’ en ook niet op zijn ‘overdaips’ zoiets als ‘Raitdaip’. Het oude Westerkwartierse woord ‘reit’ zit hier in het water; juist in deze grensrivier.

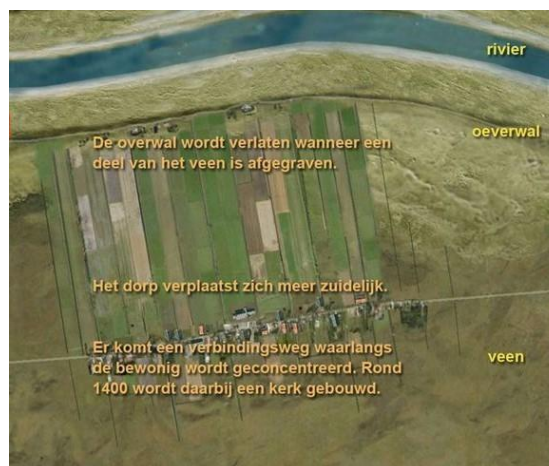
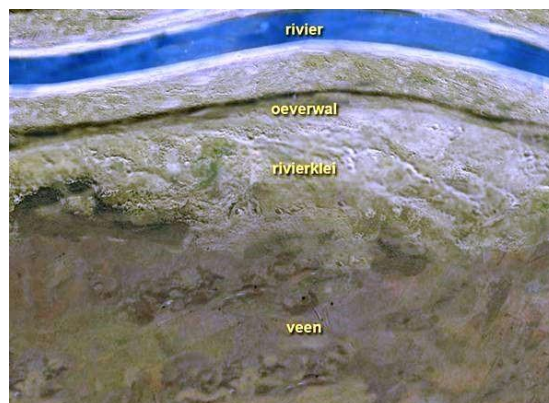
III. Ontginning in fasen: het voorbeeld van Tolbert

Dat de Oude Riet een prominente rol speelde bij de middeleeuwse kolonisatie in grote delen van het Westerkwartier staat buiten kijf.¹² We zeiden er in de inleiding al wat over. Archeologische vondsten bij Marum stammen hier al uit de 7/8ste eeuw.¹³ De naam komt van 'mar' + 'heem', betekent 'huis aan de rivier'.¹⁴ Vlak bij het water werden in de volle middeleeuwen een kerk en stins gebouwd en ontstond een dorp.

Elders in het Westerkwartier waren Noord- en Zuidhorn en 'Dorp' (ten westen van Lutjegast) nooit overveend geweest, hun bossen waren als het ware van verre zichtbaar. Vrijwel zeker konden er in de vroege middeleeuwen al mensen wonen, al ontbreekt archeologisch bewijs vaak. Elders was dat tot pakweg het jaar 1000 onmogelijk.

Rond het jaar 1000 kwam een tweede koloniatiegolf tot stand, dit keer als gevolg van de ontginning van het laagveenwoldlandschap, eerst matig, maar geleidelijk aan steeds intensiever. Dit vond plaats vanaf de rivieren, vanaf de Oude Riet maar ook vanaf de Lauwers. De initiatiefnemers kwamen waarschijnlijk uit het noorden, het veel oudere wierdengebied Middag-Humsterland. Gevolg: de Vredewoldse (streek)dorpenrij van Malijk (= niet uitgegroeid tot dorp) tot en met Oostwold ontstond. In Langewold, ten noorden van Vredewold, was de ontwikkeling vergelijkbaar, ook hier ontstonden dorpen op een rij naast elkaar op de gaasten.

Dat het gebied aantrekkelijk was bleek net na 1200 ook toen Premonstratenzer en Benedictijner kloosterorden filialen vestigden in respectievelijk Kuzemer en Trimunt, het tweede dicht bij de bron van de Oude Riet, Kuzemer wat verderop. De naam 'Kuzemer' is herleidbaar tot aan het 'water van Kuze of Koeze', wat een Friese naam zou zijn.¹⁵

In schema de opschuivende bewoning in het wold en vestiging op de zandrug; Afbeelding 1 t/m 3: 'De Oude Riet met oeverwal'; daarvoor zou deze 'artist impressie' uit een ander deel van Nederland zomaar gebruikt kunnen worden. Hier en daar andere accenten en jaartallen, maar wel een goede beeldvormer.

Kaartblad 23 van de Hugueninkkaart uit 1821. Bij boerderij 'De Hooge Traan' (onder de blauwe pijl boven op de kaart) lopen de eindsloten van de oude ontginning in een rechte lijn naast elkaar. Hier begon ook weer een volgende 'sprong' verder het veen in. Bij Tolbert ontwikkelde zich in de loop der eeuwen dorpsbebouwing. De kerk bezat zogenaamde 'pastorielanden', aan weerszijden van de - toen nog - zandweg zowel aan de noordkant als aan de zuidkant. Het onontgonnen Nienoordse veen is door de parse kleur duidelijk te herkennen. Rond 'Zevenhuizen' was het hoogveen al afgegraven en tot landbouwgrond verworven.

Detail van de Hugueninkkaart met de verschillende 'opshuivende' bewoningslinten aan weerszijden van de latere 'Mensinga Hooiweg'.

Zowel aan de kolonisatie van Vredewold als Langewold zijn recent diepgravende onderzoeken gewijd.¹⁶ In deze 'woldstreken' kwamen opstreckende percelen tot stand en ten gevolge daarvan ook opstreckende bewoningsassen, zoals de afbeeldingen hierboven goed laten zien.

Tolbert 2.0.

Hoe ging dat nu concreet? Als voorbeeld doen we Tolbert globaal 'uit de doeken'. Tolbert, wat betekent 'de oude buurt', is niet ontstaan vanaf de zandrug Vredewold (= de traditionele zienswijze) maar is er ooit op terecht gekomen. Dat was het gevolg van het opschuiven van de bewoning naar het zuiden, door de opstrek dus vanaf de oeverwal van de Oude Riet.

De kolonisten vestigden zich in een eerste fase op de zuidelijke oeverwal van de Oude Riet. Zij ontgonnen het land door het te ontwateren via haaks op de rivier gegraven sloten. Hierdoor en door oxidatie van de veengrond klonk het nieuwe land snel in. Zandkoppen hogerop (= zuidwaarts) werden zichtbaar toen ook daar het veen verdween. Vernatting van het woongebied leidde tot opschuiving (= opstrekking) van de percelen en bewoningsassen in zuidelijke richting tot de behuizingen een vaste plek kregen op de zandruggen. Het begin van het latere zo karakteristieke coulisselandschap werd zo een feit.

Een mogelijke tweede ontginningsas in het opschuiven van bewoning richting Tolbert lag mogelijk bij de 'Hooge Traan', de boerderij die aan de Noorderweg ligt, nu op bedrijventerrein Leeksterveld, maar tot ongeveer 2010 bekend als 'de Traan'. Op de kaart van Huguenin uit 1821 (zie vorige pagina) heet de Oude Riet nog 'Oude Maar' en Tolbert 'Oldebert'.¹⁷ Op die kaart liggen de eindsloten van de eerste en/of beginsloten van de tweede opstrek keurig naast elkaar.

Op een deelkaart van de parcelering ten westen van de 'Mensinga Hooiweg' (= nu Mensumaweg) liggen de dwarssloten alle op één lijn, terwijl ten oosten daarvan duidelijk te zien is dat de ene boer meer land had ontgonnen dan de andere. Hun woningen en eventueel een nieuwe houten kerk 'verhuisden' mee in zuidelijke richting. Verstening van de kerk, steenhuisen en boerderijen begon pas in een latere fase.

Fasering

Hoe kun je dat in de tijd zien? Een mogelijke periodisering is dat de eerste kolonisten omstreeks het jaar 1000 arriveerden; een omloopcyclus van 50 tot 100 jaar; eerste opschuiving zo rond 1100 gevolgd door een volgende omstreeks 1200. Het succes van een nederzetting werd meestal 'bezegeld' door het bouwen van een stenen kerk. In dit geval in 1292. Die van Tolbert staat – nog steeds op de hoogste plek in de nabije omgeving. De bewoning bleef nu stabiel.

Toch ging het inklinkingsproces ook daarna door en opnieuw was er te ontginnen land nodig. De opstrekken gingen aan de zuidkant van de zandrug en -weg (nu Hoofdstraat en Holm) 'gewoon' door. De middeleeuwse boer kon niet anders dan dit systeem 'blijven volgen'. Het huidige Holmerpad in Tolbert en 't Pad in Nuis – nu een fietspad - vormden al snel een nieuwe 'dwars-as'. Bij reconstructie-werkzaamheden aan een boerderij aan 't Pad zijn onder de fundering veenresten gevonden; een bewijs van boerderijbouw *op* het veen. Ook onder kerken is hier en daar veen gevonden, zoals in Oldekerk.

Als eindfase kunnen de *leidijken* Carolieweg en Grouwweg aangemerkt worden. Ze moesten het boerenland afschermen tegen het zure water van het hoogveen uit het zuiden. De opstrek zou ongetwijfeld nog verder in zuidelijke richting opgeschoven zijn, ware het niet dat zich daar behalve het Vredewoldse hoogveen niet nog een vreemde eend in de bijt zich had geroerd. In plaats van eigendom van de gezamenlijke boeren hadden de bewoners van Nienoord, de familie van Ewsum, hun oog daar op laten vallen en het geheel in de eerste helft van de zestiende eeuw aangekocht. In plaats van een agrarische bestemming vond hier vanaf midden zestiende eeuw commerciële turfgraverij plaats. Wat *opstrek* betreft leek het: tot hier en niet verder.

Oude en nieuwe buurten

Tolbert kon pas 'Oude Buurt' gaan heten toen er naast een 'nieuwe buurt' ontstond: Niebert (nieuwe buurt) of Midwolde (midden in het laagveenwold maar wel op de zandrug die onder het inklinkende veen bleek te liggen). Wat de opstrekken naast elkaar (oost – west of west - oost) betrof, waren de grenzen – zoals de Tolberter Tocht (niet op deze kaart) – ook meteen kerspelgrenzen tussen Midwolde en Tolbert. Meer noord – zuid zijn de Tolberter opstreklijnen in Leek tot aan het Leekster Hoofddiep moeiteloos op kaartbeelden te herkennen. Wat dat betreft lopen de opstreklijnen zelfs door tot in de nieuwe Leekster woonwijk Oostindie.

Tolbert 2.0, oftewel het huidige dorp, is dus in fasen ontstaan vanaf de zuidoever van de Oude Riet, waarschijnlijk via tussenstations als de Hoge Traan en *niet* vanaf de Vredewoldse zandrug. Het is dus tijd om deze traditionele opvatting te verlaten voor een meer hedendaagse zienswijze.

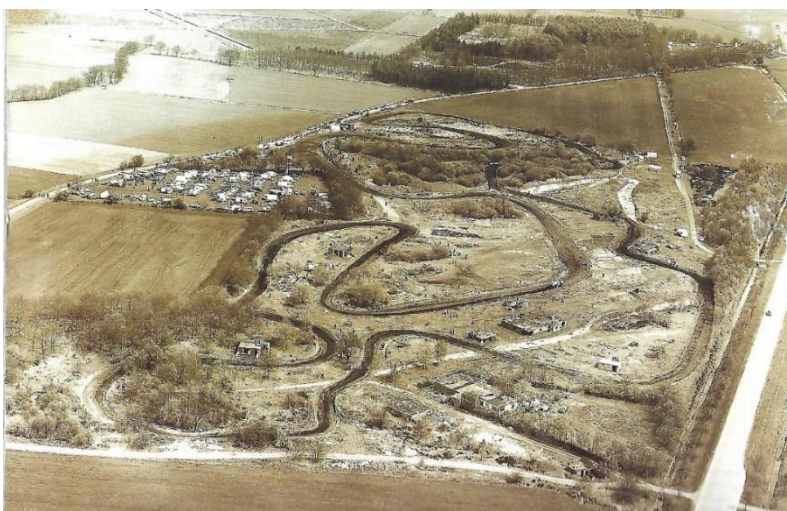

IV. Een reconstructie van het brongebied van de Oude Riet

Zo duidelijk als de Oude Riet tijdens de kolonisatie en inrichting in Vredewold bakermat en levensader tegelijk was, zo gering is de invloed van deze rivier in het brongebied. We noemden al dat Marum als het ware aan deze rivier ontstond. Maar tussen Marum en de bron speelde de Oude Riet een marginale rol in de landschapsvorming. Zo vond er geen ‘gerichte of gestuurde’ kolonisatie plaats vanaf deze rivier. Marum en Trimunt zijn te beschouwen als twee ‘toevalligheden’; Marum als een esdorpnederzetting en Trimunt als kloosterplaats. Dat was ook net een esdorp vanwege enkele kloosterboerderijen, maar dan zonder dorp. Toen daar ‘geboerd’ werd, was de Oude Riet de stroom waaraan wei- en hooilanden waren te vinden; wellicht zorgde de Oude Riet ook voor vruchtbare slib. Op kaarten uit de achttiende eeuw komen we de rivieren weer tegen.

a. het land bij klooster Trimunt

Wanneer we over de A7 – op deze foto hieronder nog tweebaans – vanuit Friesland het Westerkwartier binnenrijden, wordt de provinciegrens overschreden bij het viaduct ‘De Scheiding’. Ten noorden van de snelweg liggen bunkerresten op een heidecomplex dat thans nog steeds als motorcrossterrein wordt gebruikt. De Kloosterweg loopt op deze luchtopname van Aerophoto Eelde als een diagonaal over de opname: van midden links naar rechtsboven. Het oude klooster lag links midden net buiten de foto. In Noorderbreedte, jaargang 24 nummer 2 (maart-april 2000) – met daarin ook deze luchtfoto – laat historicus Meindert Schroor zijn licht over dit stad-Groninger verveningsproject schijnen onder de titel: ‘*De verveningen bij Trimunt en De Haar - Zo lange inutil en als ware vergeten*’. (‘inutil’ betekent hier: onrendabel). De gegevens over het verveningsproject voornoemd komen uit dit artikel.

Luchtfoto van het licht glooiende, voormalige kloosterterrein

Impressie van de grote stille heide bij Trimunt op een achttiende eeuwse kaart; hier lag dus het brongebied van de Oude Riet

In de zeventiende en achttiende eeuw boerde hier een handvol boeren; twee bij Trimunt en twee ‘op’ De Haar. Verder werd er verveend. Dat gebeurde onder de vleugels van de stad Groningen. Dat er aan de Grote Markt ooit plannen werden uitgebreed ten aanzien van de exploitatie van veencomplexen ‘onder’ Trimunt en De Haar, had alles te maken met de net al genoemde aanwezigheid van de priorij ‘*In Tribus Montibus*’, de drie bergen. Van dit arme vrouwenklooster, onder leiding van een prioeres als kloosteroverste, is niet zo erg veel bekend. **Nevel** Het was vroeger eenzaam, onvruchtbaar en afgelegen in dit hoogveendeel van Vredewold tegen de Friese grens. Woeste gronden, waaronder heidevelden en hoogveengebieden, waren als kleine, toch eindeloze ruimtes eeuwenlang het domein geweest van

moerasgassen, nevelsluiers, ‘witte wieven’ en andere ingebeelde verschijningen. Een handjevol particulieren had er in de loop der eeuwen zijn voordeel mee gedaan. Alleen de stad Groningen investeerde in herinrichting. Na de turfwinning werd er landbouwgrond van gemaakt. Op voorwaarden die aan de Grote Markt werden bepaald; inclusief gratis mestaanvoer en enkele jaren vrij van huur. Een zeer profijtelijke economische planning die gestalte kreeg nadat de allereerste bewoonsters, die zich er in 1208 hadden gevestigd, in 1594 moesten vertrekken. Zonder het klooster Trimunt was het anders gelopen.

Afbeelding kaart Huguenin: de kaart vermeldt ‘Driemunten’

In 1208 werd in dit woeste onland een klooster gesticht met de net al genoemde naam. ‘Tremontes’ of ‘In Tribus Montibus’ verbasterde tot Trimunt, hetgeen ‘drie bergen’ betekent. Dat is een weidse benaming voor drie zandbulten. Maar in dit landschap werd destijds een geringe verhoging al als berg beschouwd.

Het was geen toeval dat een Benedictijner orde zich daar vestigde. Wereldmijding, gebed en het leiden van een sober bestaan kwamen er volledig tot hun recht. Daarbij moest ook in eigen onderhoud worden voorzien, vandaar de aanwezigheid van kloosterboerderijen bij Trimunt en De Haar.

Begin veertiende eeuw volgde opname in de congregatie van de Cisterciënzers. De abt van Aduard werd de baas. In het kleine archief zijn kwitanties te vinden die afgegeven zijn voor dijkarbeid ten noordwesten van Trimunt; een Leidijk die al sinds de jaren 1970 grotendeels als fietspad wordt gebruikt.

Voor het klooster kwam het onvermijdelijke einde al in 1580. Daarop had de abt geen enkele invloed. Staatse troepen lieten die katholieke eigendommen niet met rust in de strijd tegen de Spaanse overheersing. De kloosterlingen verlieten hun kloosters en zochten hun toevlucht in de Stad Groningen. In 1594 werden de kloosters opgeheven en kregen de resterende nonnen een pensioen.

b. De verveningen bij Trimunt en De Haar: ‘Stadse fratsen’

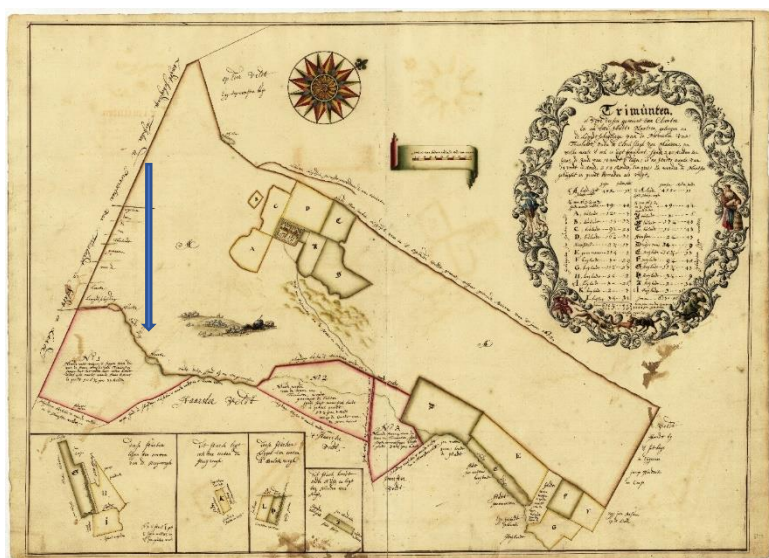
In dit geval stonden ‘Stadse fratsen’ als het ware model voor een handelwijze die in plaats van ‘lange tijd inutil’ toch het nodige opracht; onverwacht dus! Dat de stad Groningen hier eeuwenlang ‘vervenings-geschiedenis’ schreef, was te danken aan de Reductie in 1594, het verdrag waarmee de tot dan toe katholiek gebleven Stad na 14 jaar oorlog met de Staten-Generaal onder leiding van Prins Maurits en de Friese stadhouder Willem Lodewijk capituleerde. Deze had tot gevolg dat katholiek bezit ‘vijandig’ werd verklaard. Zo werden 1100 ha. land, heide en veen door de Staten van Stad en Ommelanden, de latere provincie Groningen, ‘vervreemd’. In 1617 kocht de stad Groningen deze bezittingen van de provincie. Daarmee begon een andere episode op weg naar definitieve ontginning.

Het aaneengesloten voormalige kloosterland was in gebruik bij een viertal boerderijen. Het veen en de heide bleven lange tijd ongemoeid. De Stad had voldoende aanvoer van turf uit de stadveenkoloniën in

Oost-Groningen. Bovendien lag het Trimunter veen, veel geringer in omvang, op een vanuit het stadsbestuur gezien onmogelijke plek. Zo zou ontsluiting betekenen dat een vaarroute die van Nienoord zou moeten kruisen. Gelet de voortdurende spanningen tussen Stad en Ommeland geen aantrekkelijk perspectief. Tenslotte was de grens met Friesland nog niet vastgesteld. Daar kon aansnijding eveneens problemen opleveren.

Klachten

Friese verveners, vanaf ongeveer 1600 al actief, drongen vrij snel aan op een grensregeling. Hun laatste poging hiertoe vond plaats in 1669. Pas in 1716 lieten de Staten van Stad en Lande weer van zich horen. Friese verveners waren namelijk al doorgedrongen in de Trimunter dreven. Het regende klachten in Vredewold. Overleg volgde. Aanvankelijk was er sprake van wederzijds grensoverschrijdende aanspraken. Toch werd er overeenstemming bereikt en lag de grens sinds juli 1724 vast. Daarna bleef het jarenlang stil op de heide bij Trimunt en De Haar. De vier stadsboeren konden ongestoord verder gaan met kleinschalig gebruik van heidevelden en hoogveen. De rust, die zich zo op het oog bij de Stadsbestuurders manifesteerde, was slechts schijn. Cartografische activiteiten vierden hoogtij. En niet voor niets!

Schetskaart van Hendrik Warner Folckers met kavels + bron; de blauwe pijl wijst naar de 'meerties'. Hieronder dezelfde kaart, geplaatst op een moderne kaart. De Oude Riet ligt bij Marum verborgen onder de A7.

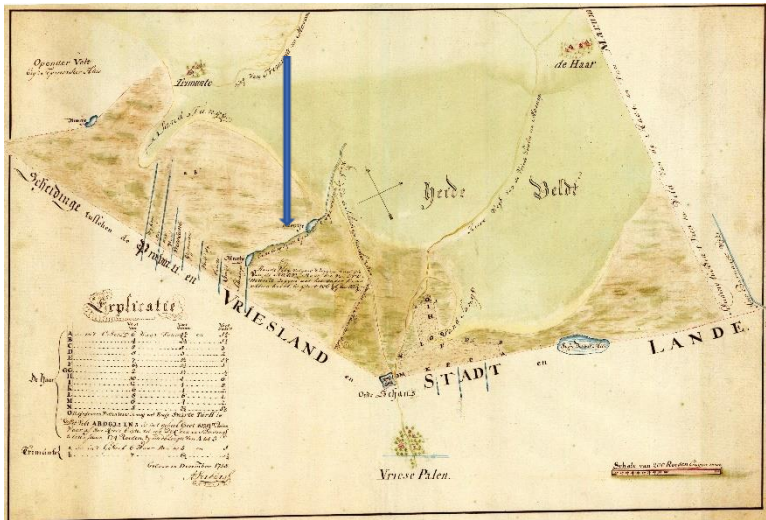

De voornoemde rustperiode rond Trimunt en De Haar na de grensregeling in 1724 werd gebruikt om Hendrik Warner Folckers, landmeter en provinciaal ingenieur¹⁸, in naam van Burgemeesteren en Raad van de stad Groningen op pad te sturen. Als kaartmaker diende hij een bijdrage te leveren aan totstandkoming van de Atlas der Stadslanden van Groningen. De Stadsbestuurders wensten een goed overzicht van alle stadslanden te verkrijgen. Een exacte omvang van de grondbezittingen was de basis voor de huuropbrengsten. De landerijen werden naar hun oppervlakte verhuurd. In drie jaar tijd – van 1724 t/m 1727 ging Folckers onder andere naar

Trimunt en De Haar om met twee 'juweeltjes' van kaartbeelden terug te keren. Aangevuld met de 'veenkaart' die Allard Verburg in 1758 maakte kunnen we aan de hand van deze cartografische hoogstandjes ons een goed beeld vormen hoe het rond 1200 en rond 1600 in het brongebied van de Oude Riet moet zijn geweest; ook al geven de kaarten het beeld van midden achttiende eeuw!

Weer terug in de toenmalige realiteit drong eind jaren '50 van de 18^e eeuw aan de Grote Markt ineens het besef door dat rond Sappemeer en in het Pekelder veen de laatste complexen werden uitgegeven. (Lichte) paniek!

Het Westerkwartier bood evenwel perspectief. Allard Verburgh, stadsbouwmeester en kaartenmaker, werd eind november 1758 ter inventarisatie naar Trimunt en De Haar gestuurd.¹⁹ De maand daarop kwam hij terug met een kaart die het stadsbestuur inzicht gaf in de ligging, de aard, de hoeveelheid en de dikte van het veen.

Kaart van Allard Verburgh, bron: Noorderbreedte, maart april 2000. Hieronder meer in detail. De pijl wijst naar de meerstallen/meerties waar de Oude Riet ontspringt. Middenonder: Friesche Paalen, rechtsboven De Haar.

Turf

Op de 'Sand Tange' (tange = hoogte) linksboven, vlak onder 'Trimunte', bevindt zich nu het motorcrossterrein. Bij De Haar – dat is op de kaart van Verburgh rechtsboven, rechts van de toenmalige 'Heere Wegh van de Friese Paalen na Marum' (de voorloper van de huidige Haarsterweg) – lag 13,7 ha. winbaar veen; gemiddeld twee meter dik. Bij Trimunt, linksboven op de kaart, lag 110 ha., net zo dik.

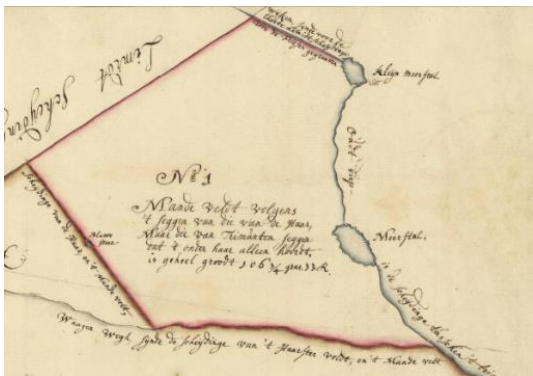
Afvoer via Friesland, middels een dwarswijk op de Bakkeveenster vaart, behoorde tot de mogelijkheden. Het stadsbestuur werd enkele maanden later, in 1759, de mogelijkheid geboden het geheel, ongezien, te verkopen voor 10.000 Carolus guldens. Angst voor schadeclaims van de meiers op de stadsboerderijen weerhield hen ervan. De boeren zouden dan lange tijd afstand moeten doen van boekweitakkers op het veen. Toch werd er uiteindelijk gehandeld. De Stad verkreeg in ruil voor een vijfde van de verkochte turf vrije doorvaart richting Friesland. Met de meiers 'op' Trimunt en De Haar werd overeenstemming bereikt. In 1761 werd het eerste veen onder De Haar verkocht. Onder voorwaarden; het stadsbestuur was niet anders gewend dan dat zij de 'spelregels' bepaalden. Kopers dienden het veen binnen vijftien jaar uit te graven of te baggelen. Veenbazen kregen het recht van vrije uitwatering op de bovenloop van het Oude Diepje (= Oude Riet).

Dat laatste kon alleen voor zover het Oude Diepje nog niet was 'toegewasschen' (= dichtgegroeid, zoals zowel Folckers als Verburgh op hun kaarten vermeldden). Twee jaar later werden er in het Trimunter veld – links midden op de kaart van Verburgh tussen de 'Sand Tange' en De Scheiding; de kleine letters a en b – regelmatige, vierkante veenkavels uitgezet van 30 x 30 = 900 roeden in het vierkant. Dat kwam overeen met een oppervlakte van 1,5 ha. Restanten van deze regelmatigheid zijn terug te vinden in de weilandverkaveling langs De Scheiding.

In 1783 gingen de laatste twaalf perceeltjes van de hand. In totaal was er 128,7 veen verkocht voor f. 63.364,-; geheel iets anders dan de eerder in 1759 geboden f. 10.000,-. Geduld werd beloofd. Toch zou de Stad niet lang meer eigenaar zijn van haar Trimunter domein. Uit financiële nood geboren, werden de uitgeveende landen, de bouw- en weilanden als ook de resterende heidevelden in 1810 verkocht aan de Friese vervenersfamilie Van Teyens. In 1758 waren gebouwen en bijbehorende landerijen, waar Ludolf Coenders ooit de scepter zwaaide, al in het bezit gekomen van Oene van Teyens. Zijn erfgenamen lieten in 1813 in Nuis de Coendersborg bouwen, zoals we die nu nog steeds kunnen aanschouwen.

Er zijn kaartbeelden waarmee het brongebied van de Oude Riet in zijn algemeenheid, maar ook de echte bovenloop – de eerste Oude Riet-kilometers – in het bijzonder zijn te duiden. Geen echt middeleeuwse kaarten van voor 1200 of daar omtrent, maar exemplaren uit 1727 en 1758. Daarop staat het brongebied vermeld. En hoe!

Toen H.W. Folckers 'het veld' van het huidige Westerkwartier in werd gestuurd, trof hij bij De Haar en Trimunt eigenlijk een deels ingericht landschap. Dat concentreerde zich (1) rond het omgrachte terrein van de voormalige priorij Trimunt, rond (2) de stadsboerderijen op De Haar en langs (3) het Oude Diepje (= Oude Riet). Het bouwland lag rond de boerderijen op Trimunt en De Haar en de weide- en hooilanden langs het Oude Diepje (= Oude Riet); dat was ook ruwweg de scheiding tussen 'die van Trimunt' en 'die van De Haar'. Uit bijgeschreven kaartteksten blijkt dat lang niet overal eenduidig over de landsindeling werd gedacht; limietscheidingen in twijfel werden getrokken door de plaatselijke bevolking. Zelfs over het zogenaamde 'Mandeveld' ('mandelig' staat voor 'gemeenschappelijk') was men het niet eens! Dat bleek vooral op de woeste heidevelden en zanden die het toenmalige landschap nog domineerden. Op de kaarten is te zien dat er al wijken door 'die van Friesland' zijn gegraven voordat er sprake was van een definitieve grensregeling.

Op de kaart van De Haar, ook van Folckers, staat: Kleijn meerstal en Meerstal.

De bron: 'Meertie' of 'Meerstal'?

Folckers heeft twee afzonderlijke kaarten getekend om dit deel van het huidige Westerkwartier toen in (kaart)beeld te brengen. Daarop maakt hij op twee manieren melding van hetzelfde fenomeen: de bron van de Oude Riet. Op zijn kaart van 'Trimunt' schrijft hij 'Meertie' en op de kaart van 'De Haar' 'kleijn meerstal'. Vanuit of naar dit 'meertie' of deze 'meerstal' is een waterverbinding aangebracht waarover Folckers op de kaart meldt dat die door de Friezen naar de limietscheiding (= grens)

gegraven is. Dus vanuit! Deze wijk was er rond 1200 nog niet. Hieruit kan afgeleid worden dat het meertje of de meerstal ooit de bron van de Oude Riet moet zijn geweest. Zowel Folckers als Verburgh vermelden dat hiervan midden achttiende eeuw niet veel meer van over is, gezien de vermelding: 'bijna toegewassen' (= dichtgegroeid).

Het begrip 'meerstal' geeft meer informatie over dit meertje. Een meerstal is een natuurlijk gevormde plas in actief levend hoogveen. Het water van hoger gelegen hoogveen kwam meestal op een wat lagere zanderige bodem terecht. Vaak – zo ook hier – werd dat hoogveenwater via meerstallen en vervolgens door veenriviertjes afgevoerd. Op deze kaartbeelden zijn er duidelijk twee zichtbaar. Toen Verburgh in 1758 zijn kaart maakte, moest er nog begonnen worden met de verving. Met het afgraven van het hoogveen zijn overal vele meerstallen verdwenen. In het Bargerveen in zuidoost Drenthe is een nog niet verveend deel hoogveen bewaard gebleven onder de naam: Meerstalblok.

Reizigers en schaapherders wisten eeuwenlang nog een put te vinden bekend vanwege zijn koel, helder en zelfs geneeskrachtig water. Die werd in 1846 gedempt nadat een koe door het deksel was gezakt en verdrong. Volgens sommige bronnen hielden katholieken in de negentiende eeuw *bedevaarstochten* naar deze 'bagijneput'.²⁰

V. Zout, brak en zoet - 'Van alle markten thuis'

De Oude Riet kent 'kameleonachtig gedrag' wat de samenstelling van het water betreft: zoet, brak en zout. Het bronwater, van origine afkomstig uit het Drents-Friese hoogveen, is zoet. Maar waar zee-inbraken (on)regelmatig optraden, voordat er dijken en spuisluzen waren, was het water in de Oude Riet vaak brak. Afhankelijk van de grillen van moeder natuur. Paul Straatsma schrijft in zijn 'Wandeling over zoute bagel' (Dagblad van het Noorden; 5 september 2020) onder andere het volgende:

"Prettige bijkomstigheid: bij de kerk in Boerakker, startplaats van de tocht, staat een bord met informatie over het ontstaan van de omgeving. Wat ik er van meeneem, is dat de omgeving rond het Dwarsdiep een beekdal is van een oude veenstroom die liep vanaf de omgeving van Marum naar zee. Voor er dijken waren, dus meer dan duizend jaar terug, zette de zee hier af en toe klei af, waardoor de turf zout werd; het bord spreekt van 'zoute bagel' die weinig opleverde."

Bagel is een ander woord voor laagveenbagger-turf, gewonnen via het stelsel van petgaten en legakkers. Het zoute water was dus stroomopwaarts doorgedrongen tot in de middenloop! Toen er nog geen dijken en spuisluzen waren, vulde de benedenloop zich grotendeels met zout water. Dat veranderde na het jaar 1000 toen de zee-Invloed

zo veel mogelijk aan banden werd gelegd. Na dijk- en sluisaanleg werd het water in de benedenloop van de Oude Riet voor het eerst zoet. Behalve de verschillende watersoorten meanderde de Oude Riet ook door verschillende grondsoorten: hoogveen, zand, laagveen, klei-op-veen en klei.

Brak water had vaak nog andere consequenties, leidde vaak tot malaria en die ziekte eiste vaak veel slachtoffers.²¹ Meindert Schroor en Jan Meijering spreken in hun boek zelfs van een 'hafdistrict' en het 'lagunaire karakter' van Groningen. Ze leiden die af uit de 'getijdenlagunes langs de zuidzijde van de Oost-zee'. Tot in de 20ste eeuw waren 'brakke, stagnerende en traag stromende wateren' heel typerend voor heel Groningen. Gevolg: de malariaparasiet maakte veel slachtoffers, ze leden aan wat de 'Groninger ziekte' heette. Men weet de ziekte die meestal niet dodelijk was, aan het klimaat en de slechte lucht, 'mal aire'.²²

VI. De Oude Riet in dienst van de mens

Tot het moment dat de mens bedijking en uitwateringssluizen ging aanbrengen vanaf zo'n duizend jaar geleden, bepaalde de Oude Riet in hoge mate de gang van zaken; de natuur stuurde de mens in de nieuwe kolonisatie. Er kwam echter een moment dat de mens – dit tijdstip kon per kolonisatie verschillen – ging ingrijpen; de Oude Riet uiteindelijk naar zijn eigen hand zette!

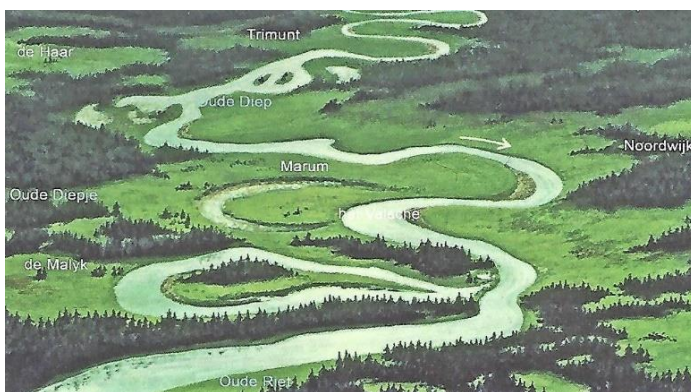

Het 'Witte Nonnenpad' van de Stichting Groninger Kerken. Daarop staat links, tussen De Haar en Trimunt, de Postdijk.

Een van de eerste tekenen dat de op de oeverwallen 'neergestreken' kolonisten deze veelzijdige rivier gingen sturen, was het beïnvloeden van de waterstand. Dat gebeurde aanvankelijk door het aanbrengen

van posten (= balken) waardoor het water in de Oude Riet opgestuwd kon worden, als de landbouw erom vroeg. De naam 'Postdijk' kan daarvan afgeleid zijn. 'De Witte Non', de fictieve hoofdpersoon in een aldaar uitgezette wandelroute (het 'Witte Nonnenpad' dat zogenaamd teruggaat naar het jaar 1230) is het daar wat naamgeving betreft niet mee eens. Zij meldt over de Postdijk in de routebeschrijving het volgende:

POSTDIJK - "Over de dijk naar de oude post over het water. Deze weg zal eerst de Nye Monykkeweg heten en daarna nog lang Postdijk genoemd worden. Vanwege de brug over de Ae, die de boeren al snel het Oude Diepje zullen noemen. De pastoors van Langewold en Vredewold besloten dat de bewoners van de laaggelegen zandrug Langewold niet langer alle wateroverlast hoefden te dragen. De waterloop werd versmald tot 3 voet en even verderop tot 4 voet. De brug waarmee wij de smalle stroom 'overstaken' noemden we de Trimunterpost."

Artist impressie van een meanderende Oude Riet door Koos Vos, Langs oeroude waterlopen, In't Olde Guet, nr. 14. Marum, januari 2011,

Ook de stroomsnelheid van het water werd door mensenhand beïnvloed. Het 'afsnijden' van bochten leidde tot een kanalisatieproces dat vooral in de twintigste eeuw zijn beslag kreeg. Trajecten als Dwarsdiep en Matsloot zijn grotendeels van hun oorspronkelijke bochten ontdaan en vormen nu lange, rechte stukken, die het oorspronkelijke 'meandergelichte' van de Oude Riet geweld aandoen.

Een voorbeeld dat het nog erger kan dan kanaliseren, toont de aanleg van de autosnelweg A7 in de zeventiger jaren van de vorige eeuw. Daarbij verdwenen niet alleen bochten; hele stukken van de Oude Riet werden opgeofferd aan het snelverkeer en als het ware 'geasfalteerd'. Daar stroomt nu niets meer; behalve het verkeer. Op de hoogtelijnenkaart van de Provinciale Planologische Dienst is het beeld duidelijk: er missen stukken Oude Riet.

Tenslotte valt er in 'psychologisch opzicht' ook nog wel wat op te merken. Wie geeft een tankstation voor autobrandstoffen en de aanpalende parkeerplaats nu de naam van een prachtig stuk natuur dat zelf onder andere door uitstoot van schadelijke stoffen wordt bedreigd? Of de naam aanpassen of

zorgen dat het Oude Riet-landschap zo snel mogelijk wordt hersteld! De aanleg en herinrichting van de Marumerlage en de op handen zijnde terugbrenging van het 'bochtenwerk' in Dwarsdiep en Matsloot zijn stappen in de goede richting. Hopelijk geen doodlopende weg!

VII. De mens in dienst van de Oude Riet

Dat het opstomen in de vaart der volkeren ook voor de Oude Riet zijn keerzijden heeft gehad, is inmiddels wel duidelijk geworden. 'De mens in dienst van de Oude Riet' is onmiskenbaar de tegenhanger van 'De Oude Riet in dienst van de mens'. Diezelfde mens is inmiddels tot de conclusie gekomen: tot hier en niet verder. Nu nog van 'papier' naar werkelijkheid! Hoewel sommige aanpassingen onomkeerbaar zullen blijven, doen zich toch mogelijkheden voor zoals uit het volgende overzicht zal blijken.

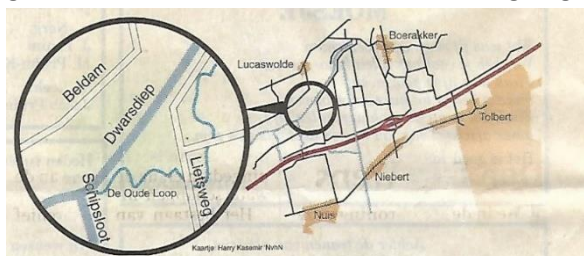

Staatsbosbeheer 2002

'SBB wil stroompje Oude Riet herstellen' stond er boven een artikel in het Dagblad van het Noorden op 14 februari 2002, geschreven door Karin Zwaan: "Al het oude komt terug. Als het aan Staatsbosbeheer ligt, wordt ook de historische loop van het Oude Diep hersteld. **Nuis** – Natuurgebied de Oude Riet bij Nuis mist iets. Het mist zijn natuurlijke vormen. Het is veel te wiskundig, recht en hoekig. "Het is eigenlijk een klein Noordoostpolderdertje", zegt opzichter Nico Boele van Staatsbosbeheer (SBB). Daarom zou het zo mooi zijn om het oude slingerende stroompje dat er vroeger zijn

Daarom zou het zo mooi zijn om het oude slingerende stroompje dat er vroeger zijn weg zocht in ere te herstellen." Met dat plan gaat SBB nu aan de slag. De Grontmij heeft opdracht gekregen voor een haalbaarheidsonderzoek.

SBB is op onderzoek uitgegaan naar de situatie vroeger. Op kaarten van begin negentienhonderd zijn verdwenen delen van het Oude Diep gevonden. Het stroompje meanderde voor een groot deel door het gebied dat nu van SBB is. Het water zocht grillig zijn weg door het dal tussen de twee zandruggen

waarop onder meer Nuis en Sebaldeburen liggen. Luchtfoto's leverden het bewijs van de exacte loop.

Aan kleurverschillen in de vegetatie is het stroompje te herkennen. Door kanalisatie, onder meer het Dwarsdiep werd aangelegd, is het grillige watertje uiteindelijk helemaal verdwenen."

Gemeente Marum 2007

Op 11 juni 2007 duikt journaliste Karin Zwaan nogmaals in deze materie. 'Gebied rond het Dwarsdiep krijgt oppepper'.

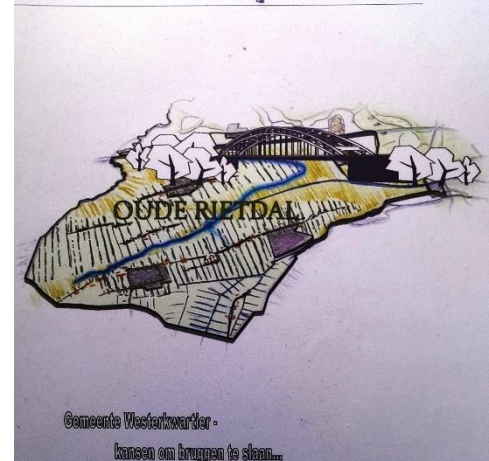
"De komende twee jaar geeft de gemeente Marum 1,5 miljoen euro uit aan maatregelen in het gebied rond het Dwarsdiep. "Het uiteindelijke plan is om het Dwarsdiep, dat door ruilverkaveling een strakke waterloop is geworden, zijn oude meander terug te geven."

VIII. Plan Dallandschap Oude Riet – Koos Vos 2017

In 2017, vijftien jaar nadat SBB een eerste ‘voorzetje’ had gegeven, was er van zichtbare herstelwerkzaamheden om tot meandering te komen nog geen sprake. Toch gebeurde er iets belangrijks: het **‘Plan Dallandschap Oude Riet’** werd gepresenteerd met als ondertitel ‘kansen om bruggen te slaan’.

Dit door Koos Vos geschreven en samengestelde document plaatste de Oude Riet in een breder perspectief. De gehele toen nog toekomstige gemeente Westerkwartier wordt er in dit plan als het ware ‘bij betrokken’. Vanaf 01-01-2019 zou de Oude Riet van bron tot uitmonding immers in zijn geheel door de nieuwe gemeente Westerkwartier stromen.

Plan Dallandschap Oude Riet

Dit plan biedt kansen om bruggen te slaan en attendeert op een zeer vroege en continue cultuurhistorie rondom de Oude Riet; een initiatief dat het uiteindelijke herstel van de Oude Riet in een groter geheel plaatst. Dat alles in de vaste overtuiging dat deze inmiddels voormalige veen- en getijdenrivier rehabilitatie verdient; zowel in cultuurhistorisch als landschappelijk opzicht. De Oude Riet heeft immers als uitvalsbasis gediend bij de vestiging van de bevolking in grote delen van het Westerkwartier.

In dit plan wordt onder andere aangegeven hoe uitgangspunten zijn ingevlochten in beleidsdoelen van waterschappen, gemeenten, SBB en de stad en de provincie Groningen. Kortom, het draagvlak voor een herstel van de Oude Riet wordt met dit initiatief daadwerkelijk groter gemaakt!

Marumerlage 2018

‘Ambitieuw plan voor oude rivier in nieuwe gemeente Westerkwartier’ stond op 18 april 2018 boven een artikel in ‘De Leekster’:

“WESTERKWARTIER – de Oude Riet is de naam van de eeuwenoude rivier die in Marum begint en via Boerakker, Enumatil, Noordhorn via het huidige Kommerzylsterriet uitmondt in het Reitdiep. Laat dit nu net van begin tot eind de nieuwe gemeente Westerkwartier doorkruisen. Een mooie gelegenheid om het landschap rond het Oude Rietdal in de kijker te zetten. Voorzitter Koos Vos van de Heemkundekring Vredewold West schreef het Plan Dallandschap. Het plan geeft de aanzet tot het maken van vele plannetjes rond het Oude Rietdallandschap. Een plan werd begin dit jaar al uitgevoerd: de opening van het wandelpad ‘Marumer Lage’, dat bij de Romaanse kerk in Marum begint. Dat gebeurde door vertegenwoordigers van de vier Westerkwartiergemeenten.

Een foto van de vogelkijkhut 'De Stins', van waaruit je een mooi uitzicht hebt op dit nieuwe stukje natuur en een 'oorspronkelijk' stukje Oude Riet; toen de mens nog niet had ingegrepen in het landschap (foto's 2021).

En inderdaad, zoals het een wandelpad in het beekdal be-
taamt: hartstikke zompig. Zo zompig dat burgemeester Berend
Hoekstra van Leek zich na de openingshandeling op de rug van
boswachter Nico Boele uit het water van de Marumer Lage liet
tillen. De Oude Riet begint bij Trimunt, ten westen van Marum.
Van hieruit trokken mensen zo rond 700 langs de rivier om zich
her en der te vestigen. (...)”

En dan gaat het even niet goed met de beeldvorming rondom
de eerste kolonisatie van Vredewold. De bron van de Oude Riet
lag verder westwaarts, op de hedendaagse scheiding tussen de
latere provincies Groningen en Drenthe. De 'eerstelingen' kwa-
men vanuit het klei- en kweldergebied vis de Oude Riet Vrede-
wold binnen. Niet vanaf Trimunt, maar vanuit het noorden.
'Her en der' is eveneens een misvatting. Niks geen willekeur; er
zat systeem in, zoals verderop in deze artikelenserie zal blijken.

Er is een wandelroute 'Marumerlage' uitgezet van 1,5 km. lang.
Het startpunt is bij de parkeerplaats van Staatsbosbeheer naast
een bedrijf aan de Transportweg 22 te Marum. Dan is te zien
dat hier een stuk van de Oude Riet in zijn oorspronkelijke vorm
is teruggebracht. De Oude Riet mag weer vrijelijk in- en uitstro-
men; een gebied dat vanaf een uitkijkpunt goed is te overzien.

IX. Samen naar een mooi Westerkwartier!

Dat is de titel van een brochure die in 2018 werd uitgege-
ven. Op 28 november 2017 kwamen 25 deskundigen en
vertegenwoordigers van organisaties op het gebied van
natuur- en landschap, educatie en cultureel erfgoed bijeen. Brainstormen over mogelijke adviezen in de
richting van de nieuw te vormen gemeente Westerkwartier leidde tot het aanbieden van deze nota met
ideeën en bijdragen op 26 april 2018. Er werden al vast motto's geformuleerd over zaken als:

Samen
naar een mooi
Westerkwartier!
Aanzet tot een landschapsbeleidsplan voor de nieuwe Gemeente Westerkwartier

- een fraai landschap;
- een landschap dat is ontstaan door een eeuwenlange wisselwerking tussen mens en natuur;
- natuur- en cultuurlandschap vertegenwoordigen waarden die gekoesterd en ontwikkeld dienen te worden;
- medeverantwoordelijkheid voelen om die waarden te behouden en mogelijk te verbeteren.
- In het landschap zijn nog fraaie restanten van het Oude Diep / Oude Riet en andere oude waterlopen te herkennen. Allemaal waardevolle landschapselementen die beschermd dienen te worden. "In het Dwarsdiepgedeelte van het Oude Diep is reeds een natuurontwikkelingsproces in gang gezet (Marumerlage en meandering van het Dwarsdiep)".

X. Platform Oude Riet 2021 / 2022

Inmiddels is er een 'Platform Oude Riet' in het leven geroepen dat de herinrichting van dit gebied wil gebruiken om aandacht te vragen voor dit (soms) vergeten rivierdal. Om de bekendheid, zichtbaarheid en voorstelbaarheid van dit mooie rivierdal te vergroten, werd er voor 10 december 2021 in Aduard een congres georganiseerd. Dit congres kon vanwege corona niet doorgaan en is verschoven naar 22 april 2022. Op 15 september 2021 stond hierover in het Dagblad van het Noorden:

Platform Oude Riet probeert met een congres in Aduard het 'vergeten' West-Groninger beekdallandschap van de Oude Riet definitief op de kaart terug te krijgen. De Oude Riet slingerde eeuwenlang van het zuidwesten naar het noordoosten dwars door de huidige gemeente Westerkwartier. Het riviertje moet weer zichtbaar worden in het landschap, vinden ze van het platform. Tientallen organisaties en instellingen krijgen een uitnodiging om er op 10 december bij te zijn in hotel Aduard.

Het stroomdal is op veel plekken te zien in het landschap, maar daar zijn nog een geoefend oog en behoorlijk wat historische landschapskennis voor nodig. Toch kan het waardevolle stroomdal de vergelijking met de populaire landschappen rond de Ruiten Aa (Westerwolde) en de Drentsche Aa in de toekomst met verve doorstaan, zegt voorzitter Koos Vos van het platform Oude Riet." (. . .) "Ruiten Aa en Drentsche Aa zijn voorbeelden voor de werkgroep. "De Hunze en de Lauwers zijn ook nog wel bekend bij het publiek, maar van de Oude Riet hebben weinig mensen gehoord. (. . .) De eerste bewoners trokken langs de oevers van de Oude Riet het Westerkwartier in."

Congres eerherstel Oude Riet in Aduard

FRITS POELMAN

Aduard Platform Oude Riet probeert met een congres in Aduard het 'vergeten' West-Groninger beekdallandschap van de Oude Riet definitief terug op de kaart te krijgen.

De Oude Riet slingerde eeuwenlang van het zuidwesten naar het noordoosten dwars door de huidige gemeente Westerkwartier. Het riviertje moet weer zichtbaar worden in het landschap, vinden ze van het platform. Tientallen organisaties en instellingen krijgen een uitnodiging om er op 10 december bij te zijn in hotel Aduard.

Het stroomdal is op veel plekken te zien in het landschap, maar daar zijn nog een geoefend oog en behoorlijk wat historische landschapskennis voor nodig. Toch kan het waardevolle stroomdal de vergelijking met de populaire landschappen rond de Ruiten Aa (Westerwolde) en de Drentsche Aa in de toekomst met verve doorstaan, zegt voorzitter Koos Vos van het platform Oude Riet.

Samen met Piet Pellenburg (historische kring Zuidhorn), Ilona Boekhorst (gemeente), Marieke de Boer (Staatsbosbeheer), Monique Schamela (architectuurorganisatie) en met

aan te danken. „Die verbinding voor kleine boten, als alternatief voor het Van Starckenbooghkanaal, is er door toedoen van de provincie Friesland nooit gekomen. Maar Overva van de Oude Riet is er in felte wel een mooi vervolg op. Zonder pleziervaart, maar we zien wel mogelijkheden voor rond- en doorgaande kanoroutes.“

Ruiten Aa en Drentsche Aa zijn voorbeelden voor de werkgroep. „De Hunze en de Lauwers zijn ook nog wel bekend bij het publiek, maar van de Oude Riet hebben weinig mensen gehoord. Die liep van Marum bij Trimunt tot Aduard, en stroomde daarna via Noordhorn en Kommerzijl noordwaarts om bij Electra in het Reitsdiep uit te komen. Het was de levensader van dit gebied, de bindende factor. De eerste bewoners trok-

ken langs de oevers van de Oude Riet het Westerkwartier in.“

De werkgroep profiteert van de gebiedsontwikkeling die de waterveiligheid, waterkwaliteit en de natuurontwikkeling combineert door nieuwe natte natuurgebieden aan te leggen. Dat gebeurt onder meer door straks het Dwarsdiep tussen Boerakker en Noordwijk – een van de plekken waar de Oude Riet is gekanaliseerd – aan te pakken en de oude bochten terug te geven.

Natuurgebied de Marumerlage was een van de eerste plekken waar de plek van de rivier weer 'zichtbaar' werd. Vos: „Het is onze droom om vanaf Trimunt een doorgaande toeristische route langs uitkijpunten te maken tot aan Electra. Op ons initiatief en met steun van de regio Groningen Assen komt er straks een uitkijpunt bij polder De Dijken – Bakkerom. Daar springen we als burgerinitiatief bij.“

Volgens Vos is voor de Oude Riet eenzelfde status haalbaar als de Drentsche Aa. „De achterstand lijkt groot, maar in Drenthe zijn ze in 1970 begonnen en wij zijn nog maar een paar jaar bezig.“

'De achterstand lijkt groot, maar wij zijn nog maar een paar jaar bezig'

De werkgroep profiteert van de gebiedsontwikkeling die de waterveiligheid, waterkwaliteit en de natuurontwikkeling combineert door nieuwe natte natuurgebieden aan te leggen. Dat gebeurt onder meer door straks het Dwarsdiep tussen Boerakker en Noordwijk – een van de plekken waar de Oude Riet is gekanaliseerd – aan te pakken en de oude bochten terug te geven. Natuurgebied de Marumerlage was een van de eerste plekken waar de plek van de rivier weer 'zichtbaar' werd." (. . .) Volgens Vos is voor de Oude Riet eenzelfde status haalbaar als de Drentsche Aa. "De achterstand lijkt groot, maar in Drenthe zijn ze in 1970 begonnen en wij zijn nog maar een paar jaar bezig."

IV Doelen, geledingen en publicaties van het Platform Oude Riet

Doelen - Het 'Platform Oude Riet' streeft naar het vergroten van de bekendheid, zichtbaarheid en voorstelbaarheid van het Beekdallandschap van de rivier de Oude Riet door het Westerkwartier. Onder meer gaat het om:

- Een pleidooi voor behoud en herstel van de meer dan 100 landschappelijke- en cultuurhistorische topics: beken, dijken, oevers, houtsingels, (huis-)wierden, historische gebouwen en -kernen alsmede de unieke Inversierug in en langs het beekdal van de Oude Riet
- het bevorderen van de biodiversiteit in het beekdal van de Oude Riet om daarmee de landschappelijke kwaliteiten te versterken en de belevenis en aantrekkingskracht te kunnen vergroten
- het geven van lezingen en het organiseren van bijeenkomsten rond het beekdal Oude Riet
- het ontwikkelen van o.m. (lange afstands-) wandel en fietsroutes en excursies in- en door het beekdal van de Oude Riet (zie Masterplan voor details).
- Het plaatsen van een reeks uitkijktorens in dit beekdallandschap die het verhaal van dit dal vertellen

Geledingen binnen het Platform Oude Riet

- Gemeente Westerkwartier
- Staatsbosbeheer
- Gebiedscoöperatie Westerkwartier
- Laagveen project 'Groeningen', stad Groningen
- Samenwerkende Historische Verenigingen Westerkwartier
- Stichting Kwartiermakers Westerkwartier
- Agrarisch Collectief West
- LTO Westerkwartier
- Stichting Behoud Rietdal Noordhorn
- Werkgroep Vrienden van Noordhorn
- Vereniging Groninger Dorpen
- Cultuurplatform Plack
- Stichting NDCE [Natuur, Duurzaamheids- en Cultuureducatie, agenda lid]

Eerdere publicaties vanuit het Platform

- Plan dallandschap Oude Riet – Gemeente Westerkwartier – kansen om bruggen te slaan, Koos Vos, met Nico Boele en Hans Koenders, 2017
- Langs de oevers van de Oude Riet – masterplan voor de rehabilitatie van het dallandschap van de Oude Riet in het Groningse Westerkwartier, zie ook <https://www.ouderiet.com/plannen>, november 2020
- Langs de oevers van de Oude Riet, tentoonstelling in het Wierdenmuseum te Ezinge, 2020.
- Diverse wandel- en fietsroutes, zoals
 - Wandelroute Marumerlage, <https://www.ouderiet.com/wandelroute>
 - Presentatie Beekdal Oude Riet, <https://www.ouderiet.com/powerpoint>
 - Fietsroutes, SHVW 1-5, 2021.
- Een uitkijkpuntenroute in het dallandschap van de Oude Riet - *Versterking van de beleving van het landschap in het Groningse Westerkwartier, ten behoeve van Programma ERL*, 2021
- Frits Poelman, 'Congres eerherstel Oude Riet in Aduard', interview met Koos Vos, Dagblad van het Noorden 15 september 2021
- Website www.ouderiet.com

V Eindnoten

- ¹ Het interview vond plaats op 17 november 2021 op het Provinciehuis. Het werd eerder gepubliceerd op www.ouderiet.com
- ² De tekst van de toespraak stuurde de gemeente op ons verzoek toe. Daarvoor dank.
- ³ Dit artikel werd eind maart '22 gepubliceerd op www.ouderiet.com.
- ⁴ Meer informatie over Groeningen, <https://groeningen.nu/>
- ⁵ 8 mm per tien jaar volgens <https://www.pbl.nl/sites/default/files/downloads/pbl-2016-dalende-bodems-stijgende-kosten-1064.pdf>
- ⁶ <https://pvla.nl/portfolio/de-stormpolder-rotterdam/> ; <https://www.voordewereldvanmorgen.nl/artikelen/een-boerderij-in-de-haven-van-rotterdam>
- ⁷ De fietstocht vond plaats op 23 maart '22. Dit artikel werd niet eerder gepubliceerd.
- ⁸ Eerder gepubliceerd onder de titel 'Adieu gemeente Leek; dag gemeente Westerkwartier' (de delen 11 en 12, in Historisch Leek, kwartaalblad van de Historische Vereniging Leek en omstreken, respectievelijk 36ste jaargang nummer 1, januari 2022 en 36ste jaargang nummer 2, april 2022). De eerste aflevering verscheen in januari 2019, jaargang 33, nr. 1.
- ⁹ <https://www.erfgoedwesterkwartier.nl/actueel>
- ¹⁰ P.C. Vos, J. Bazelmans, H.J.T. Weerts en M.J. van der Meulen (red.), *Atlas van Nederland in het Holoceen: Landschap en bewoning vanaf de laatste IJstijd tot nu*, Amsterdam (Uitgeverij Bert Bakker) 2011, 96 p., ill. in kl., ISBN 978 90 351 3639 7 ; zie ook <https://www.atlasleefomgeving.nl/sites/default/files/2021-09/Atlas-van-Nederland-in-het-Holoceen.gif>
- ¹¹ Bronnen voor deze 'Oude Riet-namenlijst' zijn: 1724-1727 = de kaart van Hindrik Warner Folckers (in opdracht van Burge-meesteren en de Raad van de Stad Groningen); 1758 = de kaart van Allard Verburgh (zie hierboven); 1819-1829 = de atlas van W.U. Huguenin (Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland); 1867 = Gemeenteatlas van de provincie Groningen.
- ¹² Middag-Humsterland kent een veel oudere bewoning. Daarover gaat het hier niet.
- ¹³ Henny Groenendijk en Egge Knol, *Marum-Oude Diep en Lellens-Borgweg, aanzet tot nieuwe inzichten in grafbestel door 14C dateringen*, Paleo-Aktueel 18/2007
- ¹⁴ <https://etymologiebank.nl/trefwoord/marum1>
- ¹⁵ <https://www.deverhalenvangroningen.nl/alle-verhalen/de-bijna-vergeten-witte-nonnen-van-kuzemer>
- ¹⁶ Truus Veldhuis, *Nederzettingen- en ontginningsgeschiedenis van Vredewold in het Westerkwartier van de provincie Groningen*, (ca 700- ca 1500 AD), RUG 2011 ; Jeroen Zomer, *Middeleeuwse veenontginningen in het getijdenbekken van de Hunze, Eelde, Barkhuis*, 2016, beide ook op te halen via www.rug.nl/research/kenniscentrum-landschap/voor-studenten/masterscripties/masterscripties
- ¹⁷ Versfelt en Schroor red., *De atlas van Huguenin, militair-topografische kaarten van Noord-Nederland, 1819-1829*, Heveskes uitgevers, Groningen/Veendam 2005. Deze kaarten bleven tot 1950 geheim. Huguenin was luitenant-ingenieur.
- ¹⁸ <https://www.ensie.nl/encyclopedie-groningen/folckers-hindrik-warner>
- ¹⁹ <https://www.ensie.nl/encyclopedie-groningen/verburgh-allard>
- ²⁰ <https://www.meertens.knaw.nl/bedevaart/bol/plaats/984/>
- ²¹ Duyvendak, Feenstra, Hillenga en Santing, *Geschiedenis van Groningen*, Nieuwe Tijd, deel 2, pag. 29
- ²² Meindert Schroor, Jan Meijering, *Golden Raand, landschappen van Groningen*, Groninger Landschap, pag. 17

Colofon

Dit boekje bevat een bundeling van artikelen, congresverslagen en foto's die gemaakt zijn door Koos Vos, Joost Eskes en Geert Hadders naar aanleiding van een congres op 22 april 2022.

De eindredactie en vormgeving waren in handen van Joost Eskes

Van dit boekje zijn 30 exemplaren gedrukt en verspreid.

Een pdf van dit boekje is beschikbaar via de website www.ouderiet.com